

Rapport 2010:14

Effekter av arbetsmarknads- utbildning för intagna i fängelse

brå

Effekter av
arbetsmarknadsutbildning för
intagna i fängelse

Rapport 2010:14

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott
Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-86027-59-9

© Brottsförebyggande rådet 2010
Författare: Fredrik Marklund, Stina Holmberg
Omslag: Ylva Hellström
Tryck: Edita Norstedts Västerås 2010

Produktion: Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, fax 08-598 191 91, e-post order.fritzes@nj.se

Innehåll

Förord.....	5
Sammanfattning.....	7
Brå:s bedömning.....	11
Inledning.....	14
Metod och material.....	15
Arbetsmarknadsutbildning inom Kriminalvården.....	21
Kort om arbetsmarknaden under den studerade perioden.....	24
Kunskapsläget.....	25
Deltagarna jämfört med övriga intagna före fängelsestraffet..	27
Deltagare och matchad kontrollgrupp.....	33
Arbetsmarknadsutbildning förbättrar arbetssituationen något...	35
Inga tydliga effekter på återfall.....	41
Förbättrad arbetssituation hänger trots allt samman med färre återfall.....	44
Även narkotikamissbrukare förbättrar sin situation.....	45
Vad kan Kriminalvården göra för att förbättra resultaten?	46
Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för unga.....	49
Få utnyttjade möjligheten det första året.....	50
Flera skäl till att åtgärderna använts så lite.....	51
Enkäter till intagna och deras kontaktpersoner om varför de nya möjligheterna inte utnyttjas.....	52
Referenser.....	56
Bilagor.....	58
Bilaga 1. FRAS-modellen.....	58
Bilaga 2. Sannolikheten att delta i arbetsmarknadsut- bildning.....	60
Bilaga 3. Matchning av kontrollgrupp.....	61
Bilaga 4. Finns det ett samband mellan arbetssituation och återfall?.....	62

Förord

En stor del av dem som skrivs ut från fängelse är arbetslösa. Vid den mätning som Kriminalvården gjorde år 2002 var andelen som inte hade något arbete vid frigivningen så hög som 75 procent. Eftersom arbete och försörjning är viktiga faktorer när det gäller att minska risken för återfall i brott är åtgärder på detta område en prioriterad fråga inom Kriminalvården. De insatser för att öka de intagnas anställningsbarhet som i dag finns tillgängliga är dels utbildning i anstalt, dels olika arbetsmarknadsåtgärder.

Brå har haft i uppdrag av regeringen att undersöka i vilken utsträckning arbetsmarknadsutbildning i anstalt leder till att de som deltar får jobb och klarar sig från återfall i brott efter frigivning. Uppdraget inkluderar även en uppföljning av vilka effekter de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärderna Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för unga fått. Detta är slutredovisningen av uppdraget.

Den del av rapporten som handlar om arbetsmarknadsutbildning har genomförts och skrivits av Fredrik Marklund, utredare vid Brå. Den del av rapporten som handlar om de nya arbetsmarknadsåtgärderna har skrivits av Stina Holmberg, enhetschef vid Brå. Emma Lindahl och Louise Yngve har genomfört studien om intagna som ska frigges utan ett arbete. Rapporten har vetenskapligt granskats av Anders Nilsson, docent i kriminologi vid Institutet för framtidsstudier. Därutöver har även representanter för Kriminalvården och Arbetsförmedlingen tagit del av rapporten och lämnat värdefulla synpunkter.

Stockholm i juni 2010

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

Under de senaste tio åren har arbetsmarknadsutbildning funnits vid ungefär hälften av landets anstalter och omkring 400 intagna har årligen genomgått utbildning. Det är Arbetsförmedlingen som ansvarar för utbildningen. Sett till vilka typer av utbildning som bedrivs är det vanligast med utbildningar inom bygg- och tillverkningsbranscherna. Utbildningarnas längd varierar mellan tio och 50 veckor. Arbetsmarknadsutbildningarna är mycket uppskattade av de intagna.

Brå har i uppdrag av regeringen att utvärdera effekterna dels av arbetsmarknadsutbildningen i anstalt, dels av de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärder för personer under utslussning från fängelse eller villkorligt frigivna. En första delrapport presenterades i november 2009. Där redovisades effekterna av ändringarna när det gäller arbetsmarknadsåtgärder. En beskrivning av arbetsmarknadsutbildningen i anstalt gavs också. I denna rapport ligger tyngdpunkten på vilka effekter arbetsmarknadsutbildning i anstalt har på arbetssituation och återfall efter frigivning. Undersökningen bygger i allmänhet på uppgifter om intagna som frigavs år 2006 och fokus ligger på dem som under aktuell verkställighet deltagit i arbetsmarknadsutbildning.

Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning är oftast lågutbildade och arbetslösa före tiden i anstalt

Av rapporten framgår att deltagarna i arbetsmarknadsutbildning har en något högre utbildningsnivå och något mindre sysselsättnings- och försörjningsproblem än övriga intagna. De avtjänar visserligen längre strafftider, vilket tyder på att de dömts för grövre brottslighet, men är totalt sett mindre kriminellt belastade och har en lägre risk att återfalla i brott. Gällande familjesituation är skillnaderna små men en något större andel av deltagarna är sammanboende och något fler har barn.

Även om de som deltagit i arbetsmarknadsutbildning har ett något bättre utgångsläge än övriga intagna är det ändå en grupp som har en klart sämre situation när de inleder sitt straff än den svenska normalbefolkningen när det gäller utbildning, arbete och försörjning.

De som yrkesutbildas får arbete i större utsträckning än övriga

De som deltagit i arbetsmarknadsutbildning (experimentgruppen) får ett arbete i något större utsträckning än en jämförbar kontrollgrupp. I experimentgruppen hade 39 procent arbete inom ett år efter frigivningen, i kontrollgruppen var motsvarande andel 32 procent. Andelen av experimentgruppen som hade ett arbete efter straffet var 13 procent högre efter frigivningen än före strafftiden. Motsvarande siffra för kontrollgruppen var en ökning på omkring 4 procentenheter. En möjlig delförklaring till ökningen i båda grupperna kan vara att arbetsmarknaden för flertalet av de intagna var bättre efter fängelsestraffet än före.

Störst inverkan hade arbetsmarknadsutbildning på dem som före fängelsestraffet saknade arbete, de som var yngre och de som hade en lägre grad av utbildning. De som deltog i utbildningen under fler timmar fick också arbete i större utsträckning än de som deltog färre timmar.

Inga mätbara skillnader i återfall totalt sett...

Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning återfaller totalt sett ungefär i den utsträckning som på förhand är förväntad och i samma utsträckning som den matchade kontrollgruppen. Det finns inte heller några skillnader mellan de två grupperna när det gäller tid till återfall eller typ av brott i återfallslagföringen. Även andelen som döms till fängelse på nytt är lika stor i bägge grupperna.

...men det finns ett samband mellan sysselsättning och återfall

Den generella slutsatsen som dras i studien är att det finns ett samband mellan en förbättrad arbetssituation och minskat återfall, men att andelen vars arbetssituation förbättrats är för liten för att det ska ge mätbara effekter på återfall för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning.

De som inte bedömts i fråga om missbruk drar ner resultaten

En ytterligare aspekt som uppmärksammas i studien är att deltagare som är registrerade som missbrukare har lika goda resultat som de som inte missbrukar. Däremot är resultaten för dem där det inte finns någon bedömning av missbruk påtagligt sämre än övrigas. Exkluderas de som saknar en bedömning angående narkotikamissbruk från studien är experimentgruppens återfall signifikant lägre än kontrollgruppens, 36 procent för experimentgruppen jämfört med 44 procent för kontrollgruppen. Det innebär alltså en skillnad på 8 procentenheter.

Brå:s bedömning

Resultaten från denna rapport pekar på att arbetsmarknadsutbildningen har en positiv inverkan på deltagarnas arbetsituation. Det är fler som har registrerat arbete som dominerande inkomstkälla efter fängelsestraffet än som hade det före. Det är också en större andel av deltagarna som får arbete efter fängelsestraffet än i en jämförbar kontrollgrupp. Resultaten ger därutöver stöd för att det finns ett samband mellan förbättrad arbetsituation och minskat återfall. Problemet är emellertid att andelen i utbildningsgruppen som förbättrar sin arbetsituation är alltför liten för att det ska ge några tydliga effekter på återfallen i gruppen som helhet.

Vad kan då Kriminalvården göra för att försöka öka andelen som förbättrar sin arbetsituation som en följd av arbetsmarknadsutbildning i anstalt? Nedan diskuteras några möjliga åtgärder.

Arbetsmarknadsutbildning bör ges i så stor utsträckning som möjligt

Ett första steg kan vara att se om antalet intagna som får del av arbetsmarknadsutbildning under anstaltstiden kan öka. Av Brå:s studie framgår att det är fler intagna som skulle vilja gå arbetsmarknadsutbildning än som får delta. Det finns skäl för Kriminalvården och Arbetsförmedlingen att inventera möjligheterna att utöka arbetsmarknadsutbildningen till fler anstalter och/eller fler platser på de anstalter som redan har utbildning. Utöver det faktum att fler utbildningsplatser kan öka förutsättningen för intagna att få arbete, kan det också bidra till att ge fler en meningsfull sysselsättning under verkställighetstiden oavsett om de senare lyckas få ett arbete eller inte.

Prioritera rätt grupper

Antalet intagna som är intresserade av att delta i arbetsmarknadsutbildning är större än antalet som kan delta, och det faktumet torde gälla även om utbildningen utvidgas. Det innebär att Kriminalvården och Arbetsförmedlingen har möjlighet att prioritera bland de sökande så att de blir antagna som har störst möjlighet att dra nytta av utbildningen. Rapporten visar att grupper som det kan finnas skäl att prioritera är yngre personer, personer med lägre utbildning och personer som inte hade arbete när fängelsestraffet påbörjades.

Kombinera arbetsmarknadsutbildning med andra insatser under verkställigheten

Svårigheter när det gäller arbete och försörjning är för många intagna bara ett av många problem. För att öka effekten av arbetsmarknadsutbildningen är det sannolikt av vikt att under verkställigheten ta tag i flera av dessa problemområden. Problem med narkotikamissbruk är vanligt. I rapporten redovisas resultat som tyder på att arbetsmarknadsutbildningen kan ge större effekt om den kombineras med behandling i form av programverksamhet som riktar sig mot missbruk.

Målet bör vara att de som arbetsmarknadsutbildats ska ha en utslussningsåtgärd

För många av deltagarna i arbetsmarknadsutbildning skulle ett arbete efter fängelsestraffet innebära en helt ny erfarenhet som ställer nya krav. En tidigare livsföring som inkluderar kontakter med kriminella personer eller missbruk av alkohol och narkotika kan vara ett påtagligt hot mot att deltagaren ska klara av att anpassa sig till de nya kraven. Som rapporten visar är det många av dem som återfaller i brott som gör det snart efter frigivningen. Detta är en indikation på att många av dem som återfaller snabbt återgått till tidigare vanor. För att öka deltagarnas möjligheter att uppfylla de krav som ett arbete för med sig är det önskvärt att de ges stöd under övergången från anstalt till livet i frihet genom en utslussningsåtgärd. Den typ av utslussningsåtgärd som Brå föreslår är utslussning med fotboja, det som i dag kallas utökad frigång och det som under den studerade tidsperioden kallades IÖV-utsluss. Inom ramen för denna utslussningsform finns viktiga funktioner som kan fungera stödjande såsom krav på och kontroll av drogfrihet och krav på att hålla tider. Resultat i rapporten ger en antydning om att det går något bättre för dem som haft utslussning med fotboja.

Kan bättre utredningar av deltagarna förbättra resultaten?

Ett slående resultat är att de deltagare som inte blivit bedömda när det gäller missbruk har sämre resultat än övriga deltagare. Det har inte i denna studie gått att få fram vad det beror på. Resultatet antyder dock att de i mindre utsträckning än övriga kan tillgodogöra sig den möjlighet som utbildningen utgör. Mot den bakgrunden är det viktigt att Kriminalvården går vidare och i samråd med anstalterna analyserar vad som utmärker denna grupp och vad som ligger bakom deras dåliga resultat samt vidtar åtgärder utifrån det.

Bristande kunskap om Nystartsjobb, Jobb- och Utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för ungdomarna

Den lilla studie som Brå gjort för att få en tydligare bild av orsakerna till att så få intagna utnyttjat de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärder bekräftar delvis det som framkom i Brå:s förra rapport. De allra flesta av de intagna som ingick i studien har så stora missbruksproblem att det inte skulle vara aktuellt att påbörja en arbetsmarknadsåtgärd. Om studien är representativ för alla som frigges utan ett arbete eller en arbetsmarknadsåtgärd, torde inte potentialen att öka andelen som får en arbetsmarknadsåtgärd i samband med frigivningen vara så väldigt stor.

Det finns ändå personer i studien som borde kunna vara aktuella för en arbetsmarknadsåtgärd. De saknar arbete på grund av en kombination av dagens tuffa arbetsmarknad och en inte så stark egen motivation att kämpa för att få ett arbete. Det som visar sig vara problemet i dessa fall är att varken de intagna eller deras kontaktpersoner känner till de nya möjligheterna till åtgärder, Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för ungdomar. Om reformen ska bli något annat än en pappersprodukt, måste informationen om den nå ut bättre på anstalterna än fallet tycks vara i dag.

Inledning

Kriminalvården har uttryckt en vision om att intagna ska vara bättre rustade att klara ett liv utan kriminalitet och droger när de lämnar en kriminalvårdsanstalt än de var tidigare. Denna vision går under namnet ”Bättre ut”. Arbetet med att bedriva arbetsmarknadsutbildning på landets anstalter är ett sätt av många att omsätta Kriminalvårdens vision i praktik. Grundtanken är att utbildningen ska öka den intagnes möjligheter att få jobb efter fängelsestraffet och därigenom också minska risken för återfall i brott.

Brå:s uppdrag

Brå har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera effekterna dels av arbetsmarknadsutbildningen i anstalt, dels av de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärder för personer under utslussning från fängelse eller villkorligt frigivna. En första delrapport presenterades i november 2009. Där redovisades effekterna av ändringarna när det gäller arbetsmarknadsåtgärder. En beskrivning av arbetsmarknadsutbildningen i anstalt gavs också. I denna rapport ligger tyngdpunkten på vilka effekter arbetsmarknadsutbildning i anstalt har på arbetssituation och återfall efter frigivning.

Begreppen yrkes- respektive arbetsmarknadsutbildning

I regeringens uppdrag anges att Brå ska utvärdera ”yrkesutbildning” i anstalt. Yrkesutbildning är också den benämning som många inom Kriminalvården har använt för all utbildning som är direkt inriktad på ett arbete efter frigivningen. Det korrekta begreppet är dock ”arbetsmarknadsutbildning” när utbildningen finansieras av Arbetsförmedlingen, medan yrkesutbildning endast avser sådan utbildning som finansieras av Kriminalvården. I datamaterialet för Brå:s studie går det inte att konsekvent utläsa om den intagne gått den ena eller andra formen av utbildning. Gruppen som i Brå:s studie betecknas

som deltagare i arbetsmarknadsutbildning har under åren 2005–2006 erhållit lön för att de deltagit i någon av dessa former av utbildning. Att Brå generellt valt benämningen arbetsmarknadsutbildning motiveras av att omkring nio av tio utbildningar år 2006 finansierades av Arbetsförmedlingen.

Metod och material

Undersökningspopulation

När man ska välja undersökningspopulation för en studie som denna är det främst två saker som måste beaktas. För det första måste populationen vara tillräckligt stor för att det på ett säkert sätt ska gå att fånga in eventuella skillnader i arbete och återfall bland dem som får utbildning och dem som inte får det. För det andra måste tiden efter frigivning från fängelse vara tillräckligt lång för att man ska kunna se effekter på återfall. Hänsyn måste också tas till vilka uppgifter som går att få fram ur olika register.

Utifrån dessa förutsättningar har Brå som undersökningspopulation valt samtliga personer som frigavs från anstalt under år 2006 och som var folkbokförda i Sverige både året före och året efter fängelsestraffet. Anledningen till att undersökningen gäller dem som är folkbokförda i Sverige är att många av de registeruppgifter som undersöks, exempelvis familjesituation, inkomster och utbildningsnivå, endast finns tillgängliga för dem som är folkbokförda. Även personer som meddelats ett beslut om utvisning i den aktuella domen har exkluderats eftersom det inte går att följa upp deras återfall i brottslighet. Dessutom har ålderspensionärer som deltagit i arbetsmarknadsutbildning exkluderats från undersökningen, eftersom det inte är troligt att de har en löneanställning efter frigivningen. Ålderspensionärer har även exkluderats från den grupp som använts som jämförelsegrupp till deltagarna i arbetsmarknadsutbildning. För personer som avslutade fler än en verkställighet under året är det den första verkställigheten som valts att ingå i studien.

För att veta hur stor grupp som måste undersökas för att eventuella skillnader ska vara statistiskt signifikanta är det viktigt att utgå ifrån vad som sedan tidigare är känt angående skillnader i återfall i liknande studier. Använder man sig av den effektstorlek som nämns i internationella forskningsöversikter (se s. 26) och sätter in den i det aktuella sammanhanget där det är förväntat att omkring 42 procent av deltagarna i arbetsmarknadsutbildning kommer att återfalla i brott inom ett år (se s. 33) skulle det innebära en minskning av återfall till omkring 34 procent. För att statistiskt kunna säkerställa en sådan skillnad bör en experimentgrupp bestå av minst 290 personer. Mot bakgrund av vad som tidigare framkom i Brå:s delrapport an-

gående arbetsmarknadsutbildning i anstalt, att omkring 400–500 personer fullföljer arbetsmarknadsutbildning varje år, bedömer Brå att en tillräckligt stor undersökningspopulation med råge nås genom att basera den på samtliga som frigavs från anstalt under ett år. Med denna undersökningspopulation och med övriga förutsättningar beaktade bland annat gällande tidsramar, faller valet av datamaterial på redan existerande registeruppgifter. För att kunna få de uppgifter som krävs från olika register görs bedömningen att de som frigavs från anstalt år 2006 är en rimlig grupp att undersöka.

Material

För att kunna ge ett tillfredsställande svar på de ovan angivna frågorna har det varit nödvändigt att kombinera uppgifter från tre olika datakällor: Kriminalvårdens kriminalvårdsregister, Brå:s lagföringsregister och Statistiska centralbyråns LISA¹-databas.

Från kriminalvårdsregistret har information om verkställigheten inhämtats. Denna information inkluderar i huvudsak uppgifter om utbildning, programdeltagande, narkotikamissbruk och generella verkställighetsuppgifter såsom datum för frigivning och frigivningsanstalt. Den allra viktigaste uppgiften gäller deltagande i arbetsmarknadsutbildning. Tyvärr har Kriminalvården inte dokumenterat uppgifter om arbetsmarknadsutbildning på ett sätt som medger att man kan identifiera vilka personer som deltagit i arbetsmarknadsutbildning eller urskilja vilka som fullföljt utbildningen respektive avbrutit den.² De uppgifter som används för att identifiera gruppen är i stället löneuppgifter från det klientadministrativa systemet. Det har inte varit möjligt att göra en distinktion mellan de som deltagit i utbildning som finansierats av Arbetsförmedlingen (arbetsmarknadsutbildning) och de som deltagit i utbildning som finansierats av Kriminalvården (yrkesutbildning). Gruppen som betecknas som deltagare i arbetsmarknadsutbildning har under åren 2005–2006 erhållit lön för att de deltagit i någon av dessa former av utbildning. Gruppen består både av dem som fullföljt en utbildning och av dem som avbrutit.

Lagföringsregistret har gett information om samtliga registrerade lagföringar på individerna i materialet, både före och efter fängelsestraffet.

Från LISA-databasen har information om utbildningsnivå, arbetsförhållanden, inkomster, bostadssituation och familjesituation in-

¹ LISA står för Longitudinell Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier

² Kriminalvården registrerar i dagsläget (år 2010) deltagande i arbetsmarknadsutbildning på ett sådant sätt att det kan utläsas vilken typ av utbildning som de intagna tagit del av samt om de fullföljt eller avbrutit utbildningen.

hämtats. Informationen gäller för det senaste helåret innan fängelsestraffets inleddes och för det första helåret efter fängelsestraffet.

Utfallsmått

Som huvudsakligt utfallsmått gällande arbete används en dikotom variabel som anger huruvida löneinkomst från arbete är den största inkomstkällan under 2007, eller inte. Orsaken till att denna variabel valts är att den typmässigt speglar arbete som ett betydande försörjningsätt.

Vid uppföljningen av brottslighet används variablerna registrerad för ny lagföring inom ett år efter frigivning, ny fängelsedom inom samma tid samt tid till lagföring. De två första utfallsmåtten används för att besvara frågan om personerna i experimentgruppen totalt sett återfallit i brott i mindre utsträckning eller om de återfallit i grövre brott i mindre utsträckning än kontrollgruppen. Det tredje utfallsmåttet används för att besvara frågan om experimentgruppen klarat sig utan återfall en längre tid än kontrollgruppen.

Matchning av kontrollgrupp

För att besvara frågorna om arbetsmarknadsutbildning i anstalt leder till att deltagarna i större utsträckning får arbete och i mindre utsträckning återfaller i brott är det nödvändigt att jämföra utbildningsdeltagarna med en kontrollgrupp som inte fått utbildning. Under ideala förhållanden är det enda som skiljer dessa två grupper åt det faktum att den ena tagit del av arbetsmarknadsutbildning, medan den andra inte har gjort det. I verkligheten är det mycket svårt att åstadkomma en sådan jämförelse. Den främsta orsaken är att de som deltar i arbetsmarknadsutbildning inte har valts ut slumpmässigt, vilket medför en risk att deltagarna i vissa avseenden systematiskt skiljer sig från dem som inte deltagit. För att i möjligaste mån hantera denna selektionsproblematik användes ett matchningsförfarande vid framtagandet av kontrollgrupp. Matchningen gjordes i två steg. I det första steget var syftet att göra kontrollgruppen så lik experimentgruppen som möjligt när det gäller arbetsrelaterade faktorer som haft betydelse för om den intagne har deltagit i utbildning under anstaltstiden eller inte. I det andra steget gjordes en matchning utifrån risken för återfall i brott.

När det gäller den första matchningen utgår den från ett antal, främst arbets- och utbildningsrelaterade, variabler där de som deltagit i utbildning skiljer sig från anstaltspopulationen som helhet. Sådana variabler kan sägas påverka sannolikheten för att en person deltar i arbetsmarknadsutbildning. I den aktuella studien påverkas denna sannolikhet av den intagnes ålder, utbildningsbakgrund, arbetsstatus före fängelsestraffet och strafftid (se sidorna 27–33). Ge-

nom att lägga samman dessa variabler i en logistisk regressionsanalys erhålls ett sammanvägt värde för sannolikheten att delta i arbetsmarknadsutbildning där varje enskild ingående variabel viktats utifrån hur stor relativ betydelse den har. Detta sammanvägda värde används i matchningen. Tillvägagångssättet kallas *propensity score matching*.

Utöver sannolikheten för deltagande i arbetsmarknadsutbildning har också sannolikheten för återfall i brott använts som matchningsvariabel. Sannolikheten för återfall påverkas dels av hur brottsbelastad personen är, dels av vilken typ av brott han eller hon tidigare blivit dömd för. Även detta sammanvägda värde har tagits fram med hjälp av en logistisk regressionsanalys. Detta värde som alltså anger risk för återfall kallas FRAS och har använts av Brå i ett flertal utvärderingar. Tillvägagångssättet för att beräkna FRAS-värdet beskrivs i bilaga 1.

Själva matchningen har sedan skett stegvis. I det första steget har de två värdena matchats exakt. I efterföljande steg har träffytan för matchningen utvidgats genom en aggregering av matchningsvärdena.³

Kontrollgruppen består således av registermässiga tvillingar avseende sannolikhet att bli aktuell för arbetsmarknadsutbildning och sannolikhet att återfalla i brott. Utöver detta har kontrollgruppen också avslutat sin verkställighet på anstalter där det inte bedrivits någon yrkes- eller arbetsmarknadsutbildning under de aktuella åren. Detta för att i möjligaste mån välja individer som inte aktivt valts bort från deltagande, vilket är en större risk om kontrollgruppen baseras på individer som verkställt sitt straff på anstalter där arbetsmarknadsutbildning erbjuds.

Signifikanstest och skillnader mellan grupper

I den första delen av rapporten, där deltagarna i arbetsmarknadsutbildning jämförs med övriga intagna, görs inga tester av signifikans eftersom det handlar om jämförelser mellan totalpopulationer.

I den andra delen – uppföljningen av effekterna av arbetsmarknadsutbildningen – fokuseras analysen på skillnaderna mellan experiment- och kontrollgrupp i fråga om arbete och brott. I framtagandet av kontrollgrupp finns ett inslag av slumpmässighet. För att bedöma om iakttagna skillnader är reella eller inte, signifikanstestas resultaten. Två typer av signifikanstest, t-test och chi-2 test, används för att säkerställa att en iakttagen skillnad inte beror på slumpen. T-test används som signifikanstest när jämförelserna gäller två gruppers medelvärden, och chi-2 test används för jämförelser mellan andelar. Redovisning av signifikans i form av gränser för p-värde sker i fot-

³ En beskrivning av de olika stegen i matchningen finns i bilaga 3.

noter. Ett p-värde som är mindre än 0,05 ($p < 0,05$) innebär att sannolikheten att en iakttagen skillnad beror på slumpen är mindre än 5 på 100. Ett p-värde som är mindre än 0,01 ($p < 0,01$) innebär att sannolikheten att en iakttagen skillnad beror på slumpen är mindre än 1 på 100.

Arbetsmarknadsutbildning inom Kriminalvården

Kriminalvården i Sverige har en lång tradition av att utbilda intagna inom specifika yrken, det som i dag kallas arbetsmarknadsutbildning eller yrkesutbildning. Det har skett i olika former åtminstone sedan 1970-talet. Det finns två tydliga idéer med arbetsmarknadsutbildning för intagna. Den ena är att arbetsmarknadsutbildning är en meningsfull sysselsättning under själva verkställighetstiden och den andra är att utbildningen förbättrar möjligheterna för intagna att få arbete efter avtjänat straff. Det är Arbetsförmedlingen som är huvudfinansiär och har det huvudsakliga ansvaret för arbetsmarknadsutbildningarna. Det betyder att det är Arbetsförmedlingen som ytterst avgör vilka typer av utbildningar som ska erbjudas, på vilka anstalter de ska finnas och hur många platser det ska ges utrymme för. Det finns emellertid ett etablerat samarbete mellan myndigheterna och man har kontinuerliga kontakter för en gemensam planering på lokal/regional nivå. I den nationella samverkansgruppen mellan de två myndigheterna enas de båda om ett underlag som ligger till grund för Arbetsförmedlingens beslut om vilka utbildningar som ska drivas nästkommande år.

Nedan följer en kort beskrivning av verksamheten arbetsmarknadsutbildning som är baserad på vad som framgick av Brå:s delrapport i det aktuella regeringsuppdraget (Brå 2009:21).

Antalet arbetsmarknadsutbildningar har blivit färre

Verksamheten med arbetsmarknadsutbildning på anstalterna har minskat i omfattning mellan åren 2006 och 2009. Detta gäller både sett till antalet utbildningar under de enskilda åren och antalet intagna som genomgått utbildningarna. Till stor del ägde minskningen rum mellan åren 2007 och 2008. Åren 2006 och 2007 gavs cirka 40

utbildningar vartdera året vid landets anstalter och knappt 500 intagna per år fullföljde en utbildning. De två följande åren (2008 och 2009) minskade antalet utbildningar till omkring 30 per år och knappt 400 intagna genomgick en utbildning. Antalet anstalter som erbjuder åtminstone en typ av utbildning har också minskat från 25–26 stycken till 23 stycken under samma period.

Anledningen till minskningen av antalet arbetsmarknadsutbildningar är att Arbetsförmedlingen valde att sluta finansiera kortare utbildningar från och med år 2008 (med kortare utbildningar menar Arbetsförmedlingen de som pågår under kortare tid än 10 veckor) till förmån för de längre utbildningarna. Arbetsförmedlingens beslut föregicks av en gemensam beredning mellan Arbetsförmedlingen och Kriminalvården i den nationella samverkansgruppen. Kriminalvården har därefter själva valt att finansiera en del kortare utbildningar, bland annat truckutbildningar. Några av utbildningarna som tidigare genomförts kom dock att läggas ned.

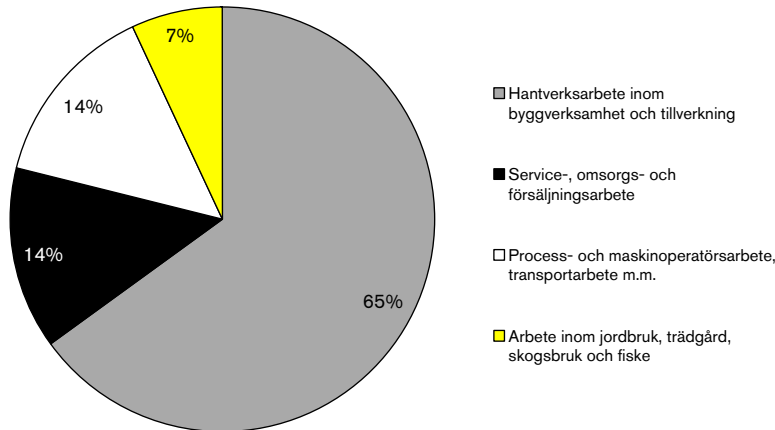
Vanligast är arbetsmarknadsutbildning inom bygg- och tillverkningsbranscherna

Den arbetsmarknadsutbildning som bedrevs på landets anstalter åren 2006–2009 kan delas in i fyra kategorier med utgångspunkt i standarden för svensk yrkesklassificering (SSYK). Den kategori som majoriteten av utbildningarna faller in under omfattar yrken inom *bygg- och tillverkningsbranscherna*, såsom svetsutbildning, plattsättning och byggutbildning. Allra vanligast är svetsutbildning, som fanns vid sju av landets anstalter. Den andra kategorin omfattar yrken inom *service-, omsorgs- och försäljningsarbete*. Inom denna kategori ges utbildningar inom restaurang och storkök. Den tredje kategorin omfattar yrken inom *process-, maskinoperatörs- och transportarbete*. Inom denna kategori ges truckutbildning och CNC⁴ (datorstyrning av maskiner inom tillverkningsindustrin). Den fjärde kategorin omfattar yrken inom *jordbruk och trädgård*. I denna kategori finns djurskötutbildning och park- och trädgårdsutbildning.

⁴ Computer Numerical Control.

Figur 1. Fördelning av yrkeskategorier i utbildning på anstalt under 2009.

Utbildningarna pågår mellan 10 och 50 veckor.

På de nio anstalter som Brå studerade varierade utbildningarnas längd mellan 10 och 50 veckor⁵. Som nämnts tidigare har Arbetsförmedlingen sedan 2008 valt att inte finansiera utbildningar som är kortare än 10 veckor, vilket innebär att det finns en undre gräns för de arbetsmarknadsutbildningar som bedrivs i landet och som finansieras av Arbetsförmedlingen.

I normalfallet bedrivs arbetsmarknadsutbildning på heltid med 40 timmars undervisning per vecka. På ett par anstalter kan utbildningen genomföras på halvfart, vilket innebär en fördubbling av utbildningstiden. På en av anstalterna är utbildningens längd beroende av den deltagandes prestation under utbildningen. Vanligast är att man har en grupp på 8–10 intagna som kan genomgå utbildningen vid ett givet tillfälle.

De intagna som deltagit i utbildning får alltid ett intyg på att de genomgått en specifik utbildning. I detta intyg finns en specifikation av vilka moment som ingått i utbildningen samt vilken omfattning utbildningen haft. Intyget utfärdas av det företag som är upphandlat att tillhandahålla utbildningen, och det går inte utifrån intyget att utläsa att utbildningen genomförts i anstalt. För några av utbildningarna har intyget formen av ett certifikat. Det gäller för vissa svetsutbildningar och för en typ av kakelsättningsutbildning (våtrumscertifikat). Även de som deltar i utbildningar som finansieras av Kriminalvården får intyg om utbildningen. Inte heller i dessa intyg går det att utläsa att man genomgått utbildningen i anstalt.

⁵ En anstalt uppger att de har en truckutbildning som endast är en vecka lång.

Vilka kan få arbetsmarknadsutbildning?

Arbetsförmedlingen bidrar med arbetsmarknadsutbildning endast till de intagna som står till den svenska arbetsmarknadens förfogande. Det innebär att personer som exempelvis ska utvisas efter avtjänat straff inte har rätt att delta. Det finns inga åldersregler för vilka som får gå på en arbetsmarknadsutbildning, men de intagna som väljs ut ska ha möjlighet att få ett arbete efter avtjänat straff, vilket i praktiken bör exkludera intagna som har nått pensionsålder.

Stort värde för intagna under verkställighetstiden

De intagna som Brå talat med är eniga om att arbetsmarknadsutbildningen har ett stort värde ur ett verkställighetsperspektiv. Ett skäl som nämnts vid i stort sett varje diskussionstillfälle vid de olika anstalterna, är att utbildningen ger en känsla av meningsfullhet och bidrar till ett ökat välmående. Det leder i sin tur till en bättre stämning på anstalterna.

Flertalet av de intagna som intervjuats menar att det finns många fler intresserade på anstalterna än det finns platser på arbetsmarknadsutbildningen. De anser att det borde finnas fler platser, gärna lika många som det finns sökande.

Många av de intagna som Brå intervjuade hyste också stora förhoppningar om att få arbete inom det yrke som de utbildats för under tiden i anstalt. Även personalen ansåg överlag att intagna som genomgått arbetsmarknadsutbildning kan yrket tillräckligt bra och att de kompetensmässigt har goda förutsättningar att få ett arbete inom det yrket. Personalen framhöll dock att deltagarnas brist på arbetslivserfarenhet skulle kunna bli ett problem när det gäller att få och behålla ett arbete.

Kort om arbetsmarknaden under den studerade perioden

För att bättre kunna förstå och värdera resultaten av uppföljningen rörande arbete och återfall är det viktigt att känna till hur arbetsmarknaden sett ut under den studerade perioden. En svag arbetsmarknad skulle kunna minska chansen att arbetsmarknadsutbildningen leder till ett arbete. Farhågor av det slaget restes under de intervjuer med personal som Brå redovisade i delrapporten av det aktuella uppdraget (Brå 2009). Personalen menade att om företagen har anställningsstopp eller till och med sitter i en varselsituation, spelar det ingen roll om en intagens individuella förutsättningar att få jobb har förbättrats, det blir inget jobb i alla fall.

Av de personer som lämnade anstalt 2006 var det mer än 90 procent som hade påbörjat det avtjänade straffet under samma år eller året innan, det vill säga 2005. Eftersom de data som belyser individens situation innan fängelsestraffet härrör från det senaste helåret innan fängelsestraffet inleddes är det i mycket hög grad de intagnas situation under åren 2004–2005 som beskrivs i förmätningen. Under dessa två år började vad som kan beskrivas som en svag återhämtning av arbetsmarknaden från år 2003 då sysselsättningen, mätt i antal personer i förvärsarbete, hade minskat tämligen kraftigt, totalt med omkring 52 000 personer. Byggverksamhet, som enskilt är den näringsgren som flest av de intagna tidigare arbetat inom och som flest arbetsmarknadsutbildningar avser, ökade med 1,5 procent från 2003 till 2004 och ytterligare 4,4 procent 2004 till 2005. Den näst vanligaste näringsgrenen, tillverkning och utvinning, minskade dock med 1,6 procent respektive 2,2 procent under nämnda år (SCB 2006, SCB 2007:1).

Under 2006 var sysselsättningsuppgången stark, likaså 2007. Ökningen av antalet förvärsarbetande var omkring 2,5 procent båda åren, och totalt tillfördes arbetsmarknaden 216 000 personer. Byggverksamhet var en av de näringsgrenar som gick allra bäst under dessa år med en ökning på mellan 6 och 7 procent per år, vilket ger omkring 35 000 fler anställda inom denna näringsgren år 2007 jämfört med år 2005. Även tillverkningsindustrin ökade sin sysselsättning, om än i mer blygsam utsträckning. Omkring 10 000 fler sysselsattes inom denna gren 2007 jämfört med 2005 (SCB 2007:2, SCB 2008).

Sammantaget har de allra flesta personer i studien gått in i anstalten under en mindre gynnsam arbetsmarknadssituation och lämnat anstalten i en mer gynnsam situation. I föreliggande studie finns således inga skäl att tro att eventuella resultat av arbetsmarknadsutbildning påverkats negativt av utvecklingen på arbetsmarknaden. Det finns snarare skäl att tro att en större andel av anstaltspopulationen är i arbete året efter fängelsestraffet än året innan.

Kunskapsläget

Vad vet man sedan tidigare om strategin att genom utbildning inom ett specifikt yrke öka möjligheterna för individer som saknar arbete att ta sig in på arbetsmarknaden? I Sverige finns inga studier publicerade som undersöker hur det går för individer som tagit del av arbetsmarknadsutbildning i anstalt. Däremot finns det studier som undersöker hur det går för individer som tagit del av Arbetsförmedlingens riktade arbetsmarknadsutbildning. Internationellt finns det dock ett flertal studier som undersöker arbetsmarknadsutbildning⁶ i

⁶ Det engelska namnet på arbetsmarknadsutbildning är Vocational Training.

anstalt. Nedan ges en kort sammanfattning av resultat från internationella studier som rör arbetsmarknadsutbildning i anstalt och från svenska studier som rör arbetsmarknadsutbildning ute i samhället.

Arbetsmarknadsutbildning i anstalt

En stor del av den forskning som gäller arbetsmarknadsutbildning i anstalt, åtminstone den del som är publicerad på engelska, har sammanställts i så kallade metaanalyser där man lägger samman enskilda studiers resultat och statistiskt analyserar dessa som en helhet. Två exempel på sådana är en sammanställning av Wilson m.fl. år 2000 och en av Gaes år 2008. Det övergripande resultatet från dessa metaanalyser är att det finns ett visst stöd för att personer som deltagit i arbetsmarknadsutbildning i större utsträckning får arbete och i mindre utsträckning återfaller i brott. Man framhåller dock att många av de studier som lagts samman har metodmässiga svagheter och att det därför är svårt att länka insatserna till effekten. Det är också endast ett fåtal studier som på en och samma gång undersöker effekten på arbete och effekten på återfall.

Effektstorlekarna som det talas om i de två nämnda översikterna är ungefär i samma storleksordning och ligger på omkring 10 procentenheter.⁷ Man framhåller också att effekterna är större på arbetsstatus än vad de är på återfall i brott.

Arbetsmarknadsutbildning ute i samhället

Det finns ett antal uppföljningar av den arbetsmarknadsutbildning som ges av Arbetsförmedlingen där utbildningens effekt på deltagarnas möjligheter att få jobb studerats. Flera av dessa studier kommer till slutsatsen att arbetsmarknadsutbildning har en positiv inverkan på möjligheten att få jobb. I en av dessa studier (Nilsson 2008) rapporteras effekter på omkring 16 procentenheter för åren 2005 och 2006. I det fallet hade i medeltal 60 procent av gruppen som tagit del av en arbetsmarknadsutbildning ett arbete 1 år efter programstart. Motsvarande siffra för en jämförbar kontrollgrupp som inte haft en arbetsmarknadsutbildning var 44 procent.

Det har även gjorts analyser av olika undergrupper där bland annat arbetsmarknadsutbildningens inverkan på arbetsstatus studerats utifrån kön, ålder och utbildningsbakgrund (Okeke 2005). Totalt sett kan resultaten från dessa analyser sammanfattas med att arbetsmarknadsutbildning har en positiv inverkan på sannolikheten att få ett jobb oavsett kön, ålder eller utbildningsbakgrund. Det verkar dock som att effekten är större för yngre personer (<25 år) och för

⁷ Detta med ett antagande om att en icke programdeltagande kontrollgrupp återfaller i 50 procent av fallen.

personer med lägre utbildningsnivå. Vad gäller kön rapporteras inga signifikanta skillnader.

Sett till olika typer av utbildningar var det för åren 2005 och 2006 bäst resultat inom transport, pedagogik, vård och omsorg samt bygg och anläggning. Utöver att många av dem som deltog i dessa utbildningar fick ett jobb var det också särskilt många av dem som påbörjade en sådan utbildning som också fullföljde den (Abdi 2008).

Deltagarna jämfört med övriga intagna före fängelsestraffet

I detta avsnitt presenteras en översiktlig genomgång av vilka de intagna är i termer av familjeförhållanden, försörjningssätt och kriminell bakgrund. I framställningen jämförs de som deltagit i arbetsmarknadsutbildning med övriga intagna. I de fall där det är möjligt görs också jämförelser med normalbefolkningen i Sverige. Sådana jämförelser ger en referenspunkt till tolkningar av de intagnas livssituation.

Kvinnor får oftare utbildning än män

Det finns en mycket stark överrepresentation av män på landets kriminalvårdsanstalter. Kvinnorna utgör endast drygt 5 procent av dem som är intagna under en given dag (Kriminalvården [www.2010]). När det gäller deltagare i arbetsmarknadsutbildning utgör kvinnorna en nästan dubbelt så stor andel som männen. Således finns det större möjlighet för kvinnor i anstalt att påbörja en arbetsmarknadsutbildning än för män.

I allmänhet är de som deltar i arbetsmarknadsutbildning yngre än övriga intagna. Detta ter sig helt naturligt mot bakgrund av att det är en uttalad strategi hos Arbetsförmedlingen att rikta in sig på yngre personer. Intressant att notera är dock att det finns en skillnad mellan könen gällande ålder. Män som deltar i arbetsmarknadsutbildning är yngre än övriga intagna män, men kvinnor som deltar är äldre än övriga intagna kvinnor. För männen är medianåldern 33 år bland deltagarna och 37 år bland övriga intagna. För kvinnorna är medianåldern 41 år bland deltagarna och 39 år bland övriga.

Ensamstående dominerar

Året innan fängelsestraffet inleddes var en majoritet av de intagna, totalt sett tre av fyra, ensamstående utan hemmavarande barn under 18 år. Det är ett högt andelstal i förhållande till den vuxna normalbefolkningen i Sverige där omkring en av tre är ensamstående utan hemmavarande barn under 18 år (SCB, ULF 2000–2001). De som

deltagit i arbetsmarknadsutbildning är i något större utsträckning sammanboende än de som inte deltagit. Skillnaden är dock inte särskilt stor (4 procentenheter), och även för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning är det skillnaden i förhållande till normalbefolkningen som är mest utmärkande. Samma mönster framträder när det gäller föräldraskap. En något större andel av dem som deltog i arbetsmarknadsutbildning hade hemmavarande barn året innan fängelsestraffets början, 19 respektive 16 procent.

Cirka hälften av de intagna har endast förgymnasial utbildning

Intagna inom Kriminalvården har en markant lägre utbildningsnivå än normalbefolkningen. Mer än hälften av dem som avtjänar fängelsestraff har endast förgymnasial utbildning, och endast omkring fyra procent har eftergymnasial utbildning. I normalbefolkningen är det en fjärdedel som endast har förgymnasial utbildning och cirka 29 procent som har eftergymnasial utbildning (SCB [www.2010]). De som deltar i arbetsmarknadsutbildning har en något högre utbildningsnivå än övriga intagna. I huvudsak handlar det om att fler av dem som genomgått arbetsmarknadsutbildning har en utbildning som omfattar treårig gymnasieutbildning eller högre utbildning än så.

Tabell 1. Utbildningsnivå hos deltagarna i arbetsmarknadsutbildning, den övriga fängelsepopulationen och den svenska normalbefolkningen i åldern 16 och 74 år (procent).

	Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning (n=550)	Övriga intagna (n=7 042)	Normalbefolkningen år 2006⁸
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	7	10	9
Förgymnasial utbildning, 9 år	42	42	15
Gymnasial utbildning, högst 2 år	29	33	25
Gymnasial utbildning, 3 år	15	8	20
Eftergymnasial utbildning, mindre än 3 år	3	2	13
Eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer	2	2	16
Forskarutbildning	*	*	1
Uppgift om utbildningsnivå saknas	1	2	2

⁸ Uppgifterna om normalbefolkningen gäller samtliga personer mellan 16 och 74 år och är således inte helt jämförbara med intagna i kriminalvård. Skillnaderna mellan normalbefolkning och intagna är sannolikt ännu större.

Före straffet hade fler i utbildningsgruppen än övriga intagna inkomster som kan täcka levnadsomkostnader

Från försörjningssynpunkt är det två frågor som är särskilt intressanta att belysa. Det handlar dels om i vilken utsträckning de intagna före tiden i anstalt hade inkomster⁹ som på ett rimligt sätt täckte levnadsomkostnader och dels om varifrån inkomsterna kom, det vill säga om de kom från exempelvis arbete eller bidrag av olika slag. Att sätta en gräns för vad som kan anses vara rimliga inkomster är inte helt lätt då det i hög grad varierar utifrån individens livssituation. I detta sammanhang kommer dock en gräns att användas som avser spegla det belopp som är det lägsta som en individ kan leva på i ett längre perspektiv.¹⁰ Denna gräns sätts vid en bruttoinkomst på 3,5 prisbasbelopp¹¹ (PBB). Det valet har gjorts mot bakgrund av resonemang i avsnittet ”Sysstättning och arbetsmarknad” i Socialstyrelsens publikation ”Social Rapport” (Socialstyrelsen 2006). En bruttoinkomst på 3,5 PBB motsvarar ungefär den lägsta inkomstnivån för ett års heltidsarbete.

Att intagna i kriminalvården har omfattande problem med arbete och försörjning har uppmärksammats i ett flertal sammanhang (Brå 2001, Nilsson 2002). De data som används i denna undersökning visar detsamma. Bland deltagarna i arbetsmarknadsutbildning var det knappt 27 procent som året före fängelsestraffet hade inkomster på minst 3,5 PBB. Hos övriga intagna var andelen ännu lägre och endast 22 procent av dem hade sådana inkomster. I bägge grupperna låg den genomsnittliga bruttoinkomsten på omkring 2,4 prisbasbelopp. Det var också en ungefär lika stor andel av de båda grupperna, omkring 8 procent, som inte hade någon inkomst över huvud taget.

⁹ Som inkomst räknas här lön av arbete, socialbidrag, förtidspension, ålderspension, studerandeinkomster, värnpliktsersättning, föräldraledighetsersättning, sjuk- och arbetsskadeersättning och arbetslöshetsersättning. Socialbidrag har räknats upp med 1,43 för att summan bättre ska motsvara en bruttoinkomst då socialbidrag ej beskattas.

¹⁰ Många av dem som har sin huvudsakliga försörjningskälla i form av olika bidrag kommer inte upp i en inkomst som motsvarar det belopp som en individ kan antas kunna leva på. Detta kan verka ologiskt då syftet med bidragen är att mottagaren ska kunna försörja sig. Argumentet för att använda detta belopp är dock att försörjningsstöd såsom socialbidrag är tänkta att vara ett kortvarigt stöd, inte en inkomst som det är rimligt att leva på i ett längre perspektiv.

¹¹ Prisbasbeloppet (tidigare basbeloppet) räknas fram utifrån förändringar i det allmänna prisläget. Det har sin utgångspunkt i utvecklingen av konsumentprisindex och fastställs för hela kalenderår. Prisbasbeloppet år 2007 var exempelvis 40 300 kr. En fördel med att använda prisbasbelopp är att det möjliggör raka jämförelser mellan olika år då det kan sägas rensa för inflation och deflation.

Dominerande inkomstkällor

Hur försörjde sig då de intagna före fängelsestraffet sett utifrån officiella register? Svaret är att de i mycket hög utsträckning var beroende av, eller åtminstone tog del av, samhällets stöd i form av olika bidrag. Den inkomstkälla som oftast dominerade före fängelsestraffet var socialbidrag. Näst vanligast som största inkomstkälla var förtidspension. En klar majoritet av de intagna hade antingen socialbidrag eller förtidspension som största inkomstkälla året innan fängelsestraffets inledning. Först på tredje plats hamnar löneinkomst. Här skiljer sig deltagarna i arbetsmarknadsutbildning ganska kraftigt från de övriga genom att färre hade socialbidrag och förtidspension och fler hade löneinkomst som största inkomstkälla. Ännu större är skillnaden om man ser till hur stor andel som över huvud taget haft en löneinkomst året innan fängelsestraffet, oavsett om det var den största inkomstkällan eller inte. Bland dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning var det 41 procent som hade en registrerad löneinkomst och bland övriga var det 27 procent.

Det som beskrivs ovan gällande inkomstkällor utgår från registrerade inkomster. Således ingår ej inkomster från exempelvis kriminalitet av olika slag. Resultat har redovisats som visar på att sådana inkomster är betydande bland intagna i kriminalvård. I en avhandling från år 2002 framhålls att kriminalitet är den näst största inkomstkällan för denna grupp (Nilsson 2002).

Tabell 2. Största registrerade inkomstkälla året före fängelsestraffet för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning samt övriga intagna (procent).

Inkomstkälla	Arbetsmarknadsutbildning (n=550)	Övriga intagna (n=7 042)
Socialbidrag	33	37
Löneinkomst	26	17
Förtidspension	11	20
A-kassa	11	6
Saknar inkomst	8	8
Sjurersättning	5	5
Studiestöd	5	4
Föräldrapenning	<1	<1
Kapitalinkomst	1	1
Ålderspension	0	2

Yrken med låga krav på utbildning

Tyvär är bortfallet i registren stort när det gäller vilken typ av arbete som individerna utfört. Dessutom dras registren med problemet att uppgifterna inte nödvändigtvis härstammar från det året som undersöks, utan kan ha inhämtats tidigare. Utifrån uppgifterna i tabell 3 nedan kan det dock konstateras att deltagarna i yrkesutbild-

ningarbetsmarknadsutbildning inte skiljer sig nämnvärt från övriga gällande yrkesval. De flesta av dem som arbetat har gjort det inom yrken med förhållandevis låga krav på utbildning såsom hantverksarbete inom bygg och tillverkning, transportarbete och arbete inom service och omsorg.

Tabell 3. Typ av arbete enligt standard för svensk yrkesklassificering (SSYK) året före fängelsestraffet för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning och övriga intagna (procent).

	Arbetsmarknadsutbildning (n=224)	Övriga intagna (n=2 345)
Hantverksarbete inom bygg och tillverkning	25	26
Service-, omsorgs- och försäljningsarbete	20	15
Process- och maskinoperatörsarbete, transportarbete m.m.	19	21
Arbete utan krav på särskild arbetsmarknadsutbildning	15	18
Kontors- och kundservicearbete	8	7
Arbete som kräver kortare högskoleutbildning eller motsvarande	5	6
Arbete som kräver teoretisk specialkompetens	4	3
Ledningsarbete	2	3
Jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske	2	2

Utbildningsgruppen har längre straff än övriga intagna men färre tidigare lagföringar

Den brottslighet som renderat det aktuella fängelsestraffet skiljer sig något mellan dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning och övriga intagna. Det är tydligt att de som deltagit i arbetsmarknadsutbildning i större utsträckning dömts för brott som typmässigt innebär längre strafftider, såsom våldsbrott och sexualbrott, och i mindre utsträckning för brott som innebär kortare strafftider, såsom rattfylleri och andra former av trafikbrott. Sett till utdömd strafftid är genomsnittstiden i experimentgruppen mycket riktigt också högre än bland övriga, 13 månader i jämförelse med 10 månader. Förklaringen till detta är att det krävs en viss strafftid för att en intagen ska bli aktuell för arbetsmarknadsutbildning.

Tabell 4. Andel av experimentgruppen och övriga intagna som dömts för respektive huvudbrott (procent).

	Arbetsmarknadsut- bildning (n=550)	Övriga intagna (n=7 042)
Våldsbrott	26	20
Narkotikabrott/Smuggling	18	15
Tillgreppsbrott	16	18
Rån, även grovt	8	5
Sexualbrott	7	3
Bedrägeri, förskingring, borgenärsbrott	6	6
Brott mot allmänhet och stat	6	7
Trafikbrott, ej rattfylleri	6	11
Rattfylleri, även grovt	5	11
Övrigt	2	3
Skattebrott	2	1

Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning är något mindre brottsbelastade än övriga intagna. Andelen för vilken den aktuella fängelsedommen utgör den första lagföringen är 11 procent i experimentgruppen och 4 procent bland övriga intagna. De som lagförts av övriga intagna har också blivit lagförda vid något fler tillfällen än de som lagförts av experimentgruppen. Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning har i genomsnitt 13 tidigare lagföringar och övriga intagna har 18 tidigare lagföringar. För 35 procent av experimentgruppen var det första gången de avtjänade ett fängelsestraff. Motsvarande siffra för övriga intagna var 21 procent.

Drygt 40 procent av dem som fick utbildning var narkotikamissbrukare

Att en intagen identifierats som narkotikamissbrukare är inget hinder för att få delta i en arbetsmarknadsutbildning. Andelen som av Kriminalvården identifierats som narkotikamissbrukare¹² är i stort sett lika stor bland deltagarna i arbetsmarknadsutbildning som bland övriga intagna, omkring 40 procent. Det finns dock en osäkerhet kring kvaliteten i dessa siffror på grund av stora bortfall, särskilt när det gäller dem som inte deltagit i arbetsmarknadsutbildning. Det är därför inte möjligt att se om narkotikamissbruk påverkar möjligheten att delta i arbetsmarknadsutbildning; kanske är det i realiteten så att andelen missbrukare i arbetsmarknadsutbildning är lägre än bland övriga intagna. Det kan dock konstateras att andelen narkotikamissbrukare bland deltagarna i arbetsmarknadsutbildning är hög.

¹² Kriminalvårdens definition på narkotikamissbruk är om personen använt narkotika under de senaste tolv månaderna i frihet.

Lägre återfallsrisk i utbildningsgruppen än bland övriga intagna

Mot bakgrund av att deltagarna i arbetsmarknadsutbildning i genomsnitt är mindre brottsbelastade än övriga intagna är det rimligt att de också har en mindre återfallsrisk. Detta visar sig också stämma när den förväntade återfallsrisken enligt FRAS-modellen¹³ för respektive grupp jämförs. Av dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning är det förväntat att knappt 42 procent återfaller i en ny lagföring inom ett år från frigivning, jämfört med 51 procent bland övriga intagna.

Deltagare och matchad kontrollgrupp

I tabell 5 presenteras experimentgruppen och den kontrollgrupp som tagits fram enligt beskrivningen i metodavsnittet på s. 15. Tabell 5 nedan visar att matchningen har fungerat tillfredställande: kontrollgruppen skiljer sig inte från experimentgruppen på det sätt som den totala fängelsepopulationen sett till ålder, familjesituation, utbildning, inkomster, arbete, narkotikamissbruk, tidigare brottslighet och risk för återfall.

Tabell 5. Sammanställning av bakgrundsvariabler för jämförelse mellan samtliga intagna, experiment- och kontrollgrupp (procent).

	Samtliga intagna	Experiment	Kontroll
Andel högst 37 år	49	57	56
Andel ensamstående	81	77	77
Andel med högst 2-årigt gymnasieutbildning	88	80	80
Andel med mindre än 3,5 PBB i total inkomst	78	73	75
Andel som saknade löneinkomst året innan FÄ	73	60	62
Andel med löneinkomst som största inkomstkälla	17	26	28
Andel med strafftid om 1 år eller mer	20	29	32
Andel som lagförts 3 år innan FÄ	82	77	75
Genomsnittligt antal lgf 3 år innan FÄ	4,5	3,4	3,5
Andel narkotikamissbrukare	38	41	39
Genomsnittlig återfallsrisk 1 år	51	42	42

¹³ För en beskrivning av FRAS-modellen se bilaga 1.

Arbetsmarknadsutbildning förbättrar arbetsituationen något

Den första uppföljningsfrågan är i vad mån arbetsmarknadsutbildning för intagna leder till en förbättrad arbetsituation efter frigivning. Den indikator som genomgående används för att bedöma arbetsituationen är ”registrerad lön av arbete som största inkomstkälla”. Tanken med att använda denna indikator är att den speglar arbete som en för individen betydande inkomstkälla.¹⁴ Det som nedan beskrivs som utveckling av arbetsituationen relaterar således till huruvida det är en större eller mindre andel av grupperna som har respektive saknar lön av arbete som största inkomstkälla efter fängelsestraffet i förhållande till hur det var innan fängelsestraffet. Med ”innan fängelsestraffet” avses det senaste helåret före fängelsestraffets inledning och med ”efter fängelsestraffet” avses det första helåret efter fängelsestraffets avslutning.

I figur 2 nedan redovisas arbetsituationen för de två jämförelsegrupperna året före samt året efter fängelsestraffet. Av tabellen framgår att de som deltagit i arbetsmarknadsutbildning förbättrar sin arbetsituation i större utsträckning än kontrollgruppen.¹⁵ Dock förbättrar även kontrollgruppen sin arbetsituation. Samma mönster kan iaktas för frigivna från anstalt totalt sett. En tänkbar anledning till detta är att arbetsmarknaden var mer gynnsam ur arbetstagar-synpunkt året efter fängelsestraffet än året före. Det betyder i så fall att även en del av experimentgruppens förbättring beror på att det

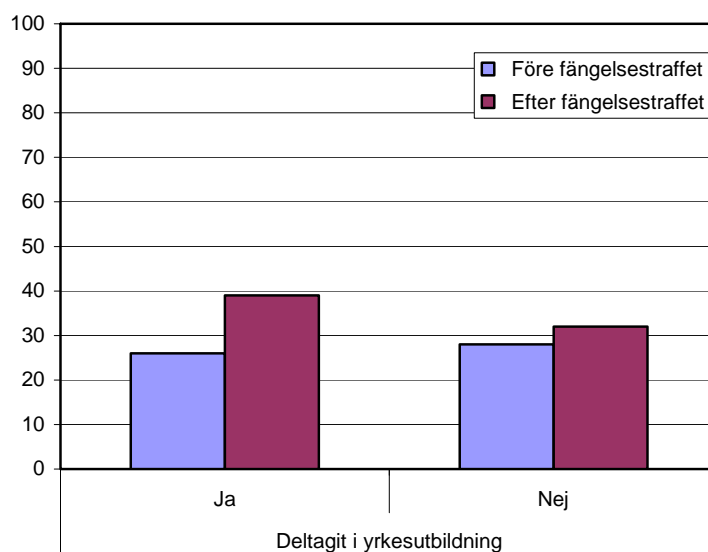
¹⁴ Andra möjliga indikatorer på arbetsituation, såsom ”förekomst av lön av arbete” eller ”lön av arbete som omfattar 3,5 prisbasbelopp”, har även testats. Resultaten som erhållits med dessa indikatorer är i stort sett likadana.

¹⁵ Skillnaden är statistisk signifikant ($p < 0,05$).

generellt var lättare att få jobb efter fängelsestraffet än det var innan. Faktum kvarstår dock att de som deltagit i arbetsmarknadsutbildning totalt sett har förbättrat sin arbetssituation i större utsträckning än kontrollgruppen. I experimentgruppen är det 39 procent som året efter fängelsestraffet har arbete som största inkomstkälla, jämfört med 26 procent året innan. Det betyder att det är 13 procentenheter fler som är sysselsatta efter fängelsestraffet än innan. I kontrollgruppen är det 32 procent som året efter fängelsestraffet har arbete som största inkomstkälla, jämfört med 28 procent året innan. En skillnad på 4 procentenheter.

Utöver dem som har lön av arbete som största inkomstkälla är det ytterligare någon procentenhet som hamnar i en arbetsmarknadsåtgärd. Här finns dock ingen nämnvärd skillnad mellan experiment- och kontrollgruppen. Före fängelsestraffet var det omkring 5 procent i bägge grupperna som hade en arbetsmarknadsåtgärd och det var omkring 12 procent som hade det efter fängelsestraffet. Majoriteten av dem som registrerats med en arbetsmarknadsåtgärd hade dock även lön av arbete som största inkomstkälla under året.

Figur 2. Andel med registrerad löneinkomst som största inkomstkälla året före och året efter fängelsestraffet, i experiment- respektive kontrollgrupp (procent).

Få får tillräckliga löneinkomster

För att arbete ska kunna ha en påverkan på återfall för dem som lämnar Kriminalvården är det viktigt att arbetet ur försörjningssynpunkt ger tillräckliga inkomster. Av deltagarna är det 21 procent som året efter frigivningen har en registrerad bruttolön från arbete som omfattar minst 3,5 PBB. Motsvarande siffra för kontrollgruppen är 17 procent. Det är således bara omkring hälften av dem som har löneinkomst som största inkomstkälla som har en registrerad löneinkomst som de på ett rimligt sätt kan försörja sig på. Både i experiment- och kontrollgruppen är situationen förbättrad året efter fängelsestraffet i jämförelse med året innan straffet då 13 procent av respektive grupp hade lön av arbete som omfattade minst 3,5 PBB. Skillnaden mellan grupperna året efter fängelsestraffet är dock inte tillräckligt stor för att vara statistiskt säkerställt.

Utbildningens omfattning

Utifrån det aktuella datamaterialet kan man inte avgöras om deltagarna i arbetsmarknadsutbildning har fullföljt utbildningen eller inte. Det råder också osäkerhet om informationen angående antalet timmar i arbetsmarknadsutbildning eftersom Kriminalvården inte registrerat information om arbetsmarknadsutbildning på ett konsekvent och enhetligt sätt. Eftersom det ändå är önskvärt att studera hur utbildningens omfattning påverkar arbetssituationen har materialet delats in i tre delar efter hur många timmar arbetsmarknadsutbildning som registrerats per individ. Gruppen med lägst antal timmar har sannolikt inte fullföljt en utbildning. Mellangruppen har en högre sannolikhet och för gruppen med flest timmar är sannolikheten hög att de fullföljt en utbildning.

Trots att alla tre grupper förbättrar sin arbetssituation är det tydligt att det finns ett samband mellan i vilken grad deltagarna tagit del av utbildningen och i vilken grad arbetssituationen förbättras. I de två grupperna där sannolikheten är hög att deltagarna har fullföljt utbildningen är det mellan 12 och 21 procentenheter fler som har arbete efter fängelsestraffet än innan. Bland dem med låg deltagandegrad förändras arbetssituationen i samma utsträckning som för kontrollgruppen som helhet.

Tabell 6. Andel i arbete året före och året efter fängelsestraffet, samt procentuell förändring, utifrån deltagandegrad i arbetsmarknadsutbildning (procent).

	Andel i arbete före fängelsestraffet	Andel i arbete efter fängelsestraffet	Förändring i procentenheter
Låg (n=177)	30	35	5
Mellan (n=189)	20	32	12
Hög (n=184)	28	49	21

Effekten av arbetsmarknadsutbildning är störst för dem som inte hade arbete före fängelsestraffet

En klar majoritet, omkring 70 procent, av de studerade personerna saknade arbete året före fängelsestraffet. Totalt sett är det en betydligt större andel av dem som var sysselsatta före fängelsestraffet som är sysselsatta efter fängelsestraffet, och det gäller för såväl experiment- som kontrollgrupp. Deltagarna i arbetsmarknadsutbildning är sysselsatta i större utsträckning än kontrollgruppen både när det gäller dem som hade arbete före fängelsestraffet och dem som inte hade det. Störst skillnad mellan experiment- och kontrollgrupp är det dock för den del av grupperna som inte hade arbete före fängelsestraffet. Av dem var det 27 procent av experimentgruppen som hade lön av arbete som största inkomstkälla efter fängelsestraffet jämfört med 19 procent i kontrollgruppen, en skillnad på 8 procentenheter.¹⁶

Figur 7. Andel sysselsatta året efter fängelsestraffet utifrån arbetsituation före fängelse, uppdelat på experimentgrupp och kontrollgrupp (procent).

Sysselsättningsstatus före fängelse	Grupp	Andel sysselsatta efter fängelse
Ej sysselsatt	Experiment (n=407)	27
	Kontroll (n=399)	19
Sysselsatt	Experiment (n=143)	72
	Kontroll (n=151)	66

Det går bättre för de yngre deltagarna

Resultaten från de uppföljningar som gjorts av arbetsmarknadsutbildning ute i det vanliga samhället tyder på att yngre personer gagnar mest av sådan utbildning (Nilsson 2008, Okeke 2005). Det samma verkar gälla för intagna i kriminalvård. När materialet delas in i två grupper efter medelåldern för samtliga som sitter i anstalt,

¹⁶ Skillnaden är statistisk signifikant ($p < 0,01$).

det vill säga 37 år, är det i den yngre gruppen som största delen av skillnaden mellan experimentgruppen och kontrollgruppen finns.¹⁷ Andelen som får arbete efter frigivning är också störst i den gruppen.

Figur 8. Andel sysselsatta året efter fängelsestraffet utifrån åldersgrupp uppdelat på experimentgrupp och kontrollgrupp (procent).

Åldersgrupp	Grupp	Andel sysselsatta efter fängelse
Yngre (<37 år)	Experiment (n=343)	48
	Kontroll (n=345)	38
Äldre (>=37 år)	Experiment (n=207)	25
	Kontroll (n=205)	23

De med lägre utbildning påverkas i större utsträckning

Generellt är det en fördel att ha en högre utbildning än en lägre, eftersom utbudet av arbetstillfällen ökar med utbildningsgraden. Det är dock inte givet att det finns skillnader i hur de med lägre respektive högre utbildningsgrad påverkas av arbetsmarknadsutbildningen. Exempelvis kan toleransen att anställa personer som avtjänat fängelsestraff vara olika hög i olika branscher.

Sett till utbildning, och med materialet uppdelat efter huruvida man har en utbildningsnivå om minst 3 års gymnasium, är det de med högre utbildning som i störst utsträckning går ut i arbete. Men det är de som har lägre utbildning som i störst utsträckning gagnas av arbetsmarknadsutbildningen, i den bemärkelsen att de i större utsträckning förändrar sin arbetssituation.¹⁸

Figur 9. Andel sysselsatta året efter fängelsestraffet utifrån utbildningsgrad uppdelat på experimentgrupp och kontrollgrupp (procent).

Utbildningsgrad	Grupp	Andel sysselsatta efter fängelse
Lägre	Experiment (n=442)	36
	Kontroll (n=437)	27
Högre	Experiment (n=108)	52
	Kontroll (n=113)	49

¹⁷ Skillnaden är statistisk signifikant ($p < 0,01$).

¹⁸ Skillnaden är statistisk signifikant ($p < 0,01$).

Inga tydliga effekter på återfall

I det förra avsnittet visades att de som gått arbetsmarknadsutbildning i något större utsträckning än kontrollgruppen hade lön från arbete som huvudsaklig inkomstkälla året efter att de lämnat anstalten. I experimentgruppen var det 39 procent, i kontrollgruppen 32 procent: en skillnad på sju procentenheter. Någon motsvarande positiv effekt går dock inte att se när det gäller återfall i brott. Baserat på vad som är känt om de studerade personernas tidigare brottslighet kan 45 procent av vardera gruppen förväntas återfalla i ny lagföring inom ett år från det att de frigges. Den faktiska andelen återfall ligger för bägge grupperna mycket nära denna förväntan. Inom ett år har 43 procent av dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning återfallit i en ny lagföring. Motsvarande siffra för kontrollgruppen är 44 procent.¹⁹ Det finns således totalt sett inte någon skillnad mellan de två grupperna när det gäller andelen som återfaller i en ny lagföring inom ett år. Inte heller vid grövre brottslighet som resulterar i ett nytt fängelsestraff finns några skillnader mellan de två grupperna. Inom ett år är det drygt en fjärdedel som återvänder till Kriminalvården för att avtjäna en ny fängelsedom.

Tabell 10. Förväntad och faktisk andel återfall, samt andel dömda till fängelse inom ett år från frigivning, i experiment- och kontrollgrupp (procent).

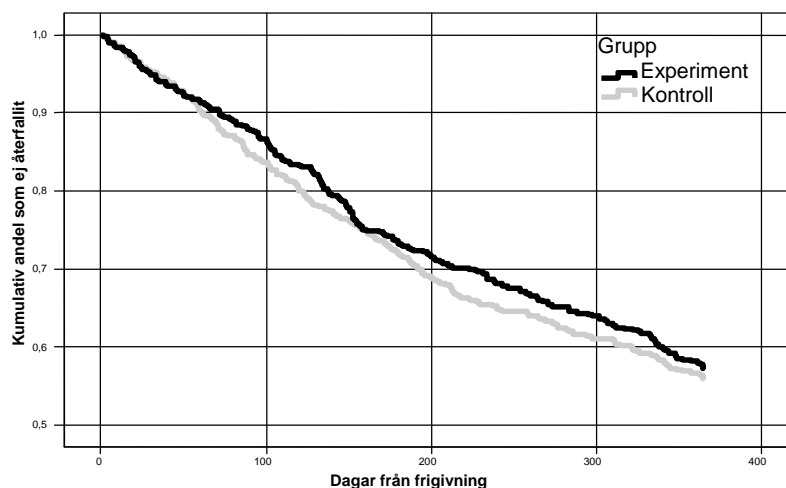
Grupp	Förväntat återfall	Återfall	Fängelse
Experiment (N=550)	45	43	26
Kontroll (N=550)	45	44	26

¹⁹ Data finns även för en tvåårig uppföljning av återfall. Dessa visar dock på samma resultat; efter två år är det 58 procent av experimentgruppen som återfallit och 60 procent av kontrollgruppen. Därför fokuserar redovisningen i rapporten på ett års uppföljning.

Inga skillnader mellan grupperna när det gäller tid till återfall

Många av dem som lagförs på nytt inom ett år från frigivning gör det mycket nära in på frigivningen. Redan efter omkring 140 dagar har hälften av dem som återfaller lagförts. Med tanke på att det tar en viss tid från det att ett brott upptäcks och en person misstänks till det att personen blir lagförd är det många som återfaller tämligen direkt efter frigivningen. Skillnaderna mellan dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning och kontrollgruppen är mycket små och inte signifikanta. I genomsnitt tog det 145 dagar till återfall för dem som deltagit i arbetsmarknadsutbildning och 130 dagar för personerna i kontrollgruppen.

Figur 3. Andel av experiment- respektive kontrollgrupp som inte återfaller dag för dag under de första 365 dagarna från frigivning.

Återfallen avser samma typ av brott i båda grupperna

Det är i stort sett samma brottstyper som de två grupperna återfaller i. Majoriteten återfaller i tillgreppsbrott, narkotikabrott eller trafikbrott. De två i särklass vanligaste brottsrubriceringarna när det gäller återfall är olovlig körning och ringa narkotikabrott. Omkring 15 procent av dem som återfaller gör det i samma brottskategori som de ursprungligen dömdes till fängelse för. Sju av tio som gäller tillgreppsbrott, narkotikabrott eller våldsbrott.

Tabell 11. Brottstyp i återfallslagföring (procent).

Brottstyp	Grupp	
	Experiment (n=234)	Kontroll (n=241)
Narkotikabrott	22	18
Tillgreppsbrott	21	20
Trafikbrott	20	15
Våldsbrott	14	12
Övrigt	13	8
Brott mot allmänhet och stat	5	6
Bedrägeri	4	5
Rån	2	4
Rattfylleri	1	6
Skadegörelse	1	3
Sexualbrott	0	<1

Inget tydligt samband mellan graden av deltagande och återfall

Tidigare framgick att de som hade deltagit fler timmar i arbetsmarknadsutbildning i större utsträckning förbättrade sin arbetssituation än de som hade deltagit få timmar. Det verkar dock inte finnas något samband mellan deltagandegrad och återfall i brott. Grupperna med olika deltagandegrad återfaller i stort sett som förväntat, och något samband av det slag som hypotetiskt skulle kunna förväntas, att en ökad deltagandegrad hänger samman med ett minskat återfall, kan inte skönjas. Den lilla skillnad som verkar finnas är i gruppen på mellannivå. Dock rör sig skillnaden på 5 procentenheter om ett tiotal personer och är således för liten för att vara statistiskt säkerställd.

Tabell 12. Förväntad och faktisk andel återfall inom ett år från frigivning utifrån deltagandegrad i arbetsmarknadsutbildning (procent).

Deltagandegrad	Förväntad andel återfall	Faktisk andel återfall
Låg (n=177)	47	45
Mellan (n=189)	50	45
Hög (n=184)	38	38

Återfall bland dem som i störst utsträckning förbättrade sin arbetssituation

I det förra avsnittet framgick att de som i störst utsträckning förbättrade sin arbetssituation i förhållande till kontrollgruppen var de som saknade arbete före fängelsestraffet, de yngre och de med lägre utbildningsgrad. Detta resultat ligger även i linje med vad som är känt från studier av Arbetsförmedlingens vanliga arbetsmarknadsut-

bildning. Frågan är då om dessa grupper också minskar sitt återfall i brott. Men även om man bryter ner materialet i dessa undergrupper är andelen som återfaller ungefär lika stor i experiment- och kontrollgruppen. Det kan dock vara värt att konstatera att den lilla skillnad som finns i samtliga tre fall ändå går i förväntad riktning utifrån att experiment-delgrupperna i större utsträckning förbättrat sin arbetssituation.

Tabell 13. Förväntad och faktisk andel återfall i experiment- och kontrollgrupp utifrån arbetsstatus före fängelsestraffet, ålder-kategori och utbildningsgrad (procent).

	Grupp	Förväntat återfall	Återfall
Saknade arbete före fängelse	Experiment (n=407)	49	46
	Kontroll (n=397)	50	49
Yngre	Experiment (n=343)	45	44
	Kontroll (n=345)	46	47
Lägre utbildningsgrad	Experiment (n=442)	49	46
	Kontroll (n=437)	48	48

Förbättrad arbetssituation hänger trots allt samman med färre återfall

Av föregående avsnitt framgår att återfall i brottslighet totalt sett inte har minskat mer i gruppen som tagit del av arbetsmarknadsutbildning än i kontrollgruppen, trots att deltagarna i arbetsmarknadsutbildning i större utsträckning har fått arbete efter fängelsestraffet. Detta kan antingen bero på att det inte finns någon koppling mellan arbete och återfall, det vill säga att brottsligheten inte minskar av en ökad sysselsättningsgrad. Det kan också bero på att skillnaderna i sysselsättning är för små för att de ska kunna ha en inverkan på brottsligheten på gruppnivå. Av den analys som Brå gjort framgår att sysselsättning *har* betydelse för återfall. De som har lön från arbete som största inkomst efter frigivningen återfaller mindre än de som inte har det. Detta gäller för såväl deltagarna i arbetsmarknadsutbildning, den matchade kontrollgruppen samt för övriga intagna. Det som förefaller vara problemet är att andelen av dem som fick utbildning som förbättrar sin sysselsättningssituation är alltför liten för att det ska få något tydligt genomslag på andelen som återfaller i brott. En hypotetisk beräkning visar att andelen med lön från arbete som största inkomst måste öka från 39 procent till 56 procent för att mätbara effekter på en årspopulation ska kunna påvisas.²⁰

²⁰ För en närmare redovisning av den analys som ligger till grund för resonemangen i detta stycke, se bilaga 4.

Även narkotikamissbrukare förbättrar sin situation

Det har tidigare i rapporten framgått att en stor andel av dem som deltar i arbetsmarknadsutbildning har ett narkotikamissbruk (40 procent). Det man kan fråga sig är om den gruppen lyckas förbättra sin arbetssituation i samma utsträckning som övriga eller om de har mindre nytta av utbildningen än övriga. Det är också intressant att studera om deras återfall förändras mer eller mindre än övriga deltagares. Svaret är att andelen av missbrukarna som får ett arbete är mindre än andelen övriga deltagare och andelen som återfaller är högre. Men de *förbättrar* sin situation när det gäller andelen som har arbete i ungefär samma utsträckning som gruppen som inte är missbrukare. Skillnaden mellan förväntat och faktiskt återfall är ungefär lika stor i de två grupperna.

Tabell 14. Andel med arbetsinkomst som största inkomstkälla före och efter fängelsestraffet, samt förväntad och faktisk andel återfall, utifrån narkotikamissbruk (procent).

Narkotikamissbruk enligt Kriminalvården	Andel med inkomst från arbete som största inkomstkälla		Andel återfall inom ett år	
	Före	Efter	Förväntat	Faktiskt
Ja (n=227)	19	36	55	49
Nej (197)	36	49	27	21
Saknar bedömning (n=126)	24	29	55	63

De som inte bedömts för missbruk återfaller mest

En komplikation är dock att en relativt stor grupp saknar bedömning av om de missbrukar eller inte. Av tabell 14 framgår tydligt att de som saknar en sådan bedömning i mindre utsträckning förbättrar sin arbetssituation än övriga deltagare och återfaller i större utsträckning, både i jämförelse med övriga deltagare och jämfört med vad som är förväntat. Som grupp drar de alltså ner resultatet för hela gruppen som genomgått utbildning.

Vad utmärker då den grupp som saknar bedömning? Den enda tydliga skillnaden i det aktuella datamaterialet är att de har något kortare strafftid. Från Kriminalvårdens sida har man heller ingen kunskap om varför vissa intagna inte blir bedömda och om det finns särdrag som utmärker denna grupp. En möjlig förklaring som ligger i linje med att de har sämre resultat, skulle kunna vara att avsaknaden av bedömning av narkotikamissbruk är en indikation på att dessa klienters behov inte utretts i samma omfattning som de and-

ras. Detta skulle i sin tur kunna leda till att utbildningsinsatsen varit mindre ”genomtänkt” för dessa personer.

Icke-bedömda påverkar återfallssiffrorna

Skillnaden i återfall mellan dem som har en bedömning rörande narkotikamissbruk och dem som saknar en sådan bedömning är så pass stor att det har en stor inverkan på det totala resultatet. Om de som saknar en bedömning angående narkotikamissbruk exkluderas från studien är experimentgruppens återfall signifikant lägre än kontrollgruppens, 36 procent för experimentgruppen jämfört med 44 procent för kontrollgruppen. Det innebär alltså en skillnad på 8 procentenheter.

Vad kan Kriminalvården göra för att förbättra resultaten?

Att återinträda i samhället efter ett längre fängelsestraff är en utmaning för de allra flesta intagna. Även för dem som förbättrat sina möjligheter till arbete genom att ha deltagit i arbetsmarknadsutbildning finns många möjliga problemområden, såsom narkotikaproblem, bostadsproblem eller negativ påverkan från umgänge. Kriminalvårdens möjligheter att påverka sådana områden är begränsade. Det finns dock vissa möjligheter, bland annat genom påverkansprogram och utslussningsåtgärder. Tidigare studier från Brå har visat på lovande resultat som tyder på att både utslussningsverksamheten med fotboja (Brå 2007:19) och behandlingsinsatserna för narkotikamissbrukare (Brå 2008:18) bidrar till ett minskat återfall i brott. Det finns därför skäl att titta närmare på i vilken utsträckning Kriminalvården har arbetat med att kombinera arbetsmarknadsutbildning med dessa typer av frihetsförberedande insatser.

Missbruksbehandling ökar chansen till goda resultat

Av de 227 individer som klassats som narkotikamissbrukare bland dem som påbörjat en arbetsmarknadsutbildning hade en tredjedel även deltagit i ett brotts- eller missbruksprogram under tiden i anstalt. I tabell 15 nedan jämförs arbetssituation och återfall för narkotikamissbrukarna uppdelat på deltagande i programverksamhet. Tyvärr är deltagarna i programverksamhet få till antalet vilket medför att resultaten ska tolkas med försiktighet.

De narkotikamissbrukare som deltagit i programverksamhet hade i något större utsträckning arbete före fängelsestraffet och en lägre återfallsrisk än de som inte tagit del av programverksamhet. För båda grupperna är utvecklingen av arbetssituation positiv. Det ver-

kar dock som att det gått något bättre för dem som tagit del av programverksamhet. Mer än dubbelt så många av dem har jobb efter fängelsestraffet jämfört med innan.

Andelen som har återfallit är lägre än förväntat i bägge grupperna. Även här är skillnaden större för de narkotikamissbrukare som tagit del av programverksamhet, men gruppen är så liten att den tendens som framträder inte är statistiskt säkerställd.

Tabell 15. Arbetsituation före och efter fängelsestraffet samt förväntad och faktisk andel återfall för narkotikamissbrukare som deltagit i arbetsmarknadsutbildning uppdelat på deltagande i brotts- eller missbruksprogram (procent).

Programverksamhet	Arbete före FÄ	Arbete efter FÄ	Förväntat återfall	Faktiskt återfall
Nej (n=158)	17	32	57	54
Ja (n=69)	22	45	49	39

IÖV-utsluss

Av de 144 personer som deltagit i arbetsmarknadsutbildning och uppfyllde kriterierna²¹ för att ha IÖV-utsluss var det endast 28 som hade fått denna utslussningsform. Detta begränsar kraftigt möjligheterna att dra säkra slutsatser av resultaten.

När det gäller IÖV-utsluss är det, liksom när det gäller programverksamhet, tydligt att deltagarna är något mer "skötsamma". Många fler hade jobb året före fängelsestraffet, och återfallsrisken är betydligt lägre. Det verkar dock som att de som haft IÖV-utsluss i något större utsträckning förbättrar sin arbetsituation och återfaller i mindre utsträckning.

Tabell 16. Arbetsituation före och efter fängelsestraffet samt förväntad och faktisk andel återfall för deltagarna i arbetsmarknadsutbildning uppdelat på utslussningsåtgärd (procent).

IÖV-utsluss	Arbete före FÄ	Arbete efter FÄ	Förväntat återfall	Faktiskt återfall
Nej (n=116)	29	54	31	31
Ja (n=28)	39	68	22	7

Två saker är värda att observera. Den ena är att det är få deltagare i arbetsmarknadsutbildning som fått andra frihetsförberedande insatser. Den andra, som uttalas med viss reservation med hänsyn till det begränsade materialet, är att de som erhållit andra frihetsförberedande insatser tycks klara sig bättre när det gäller arbete och återfall.

²¹ För att kunna bli aktuell för IÖV-utsluss år 2006 krävdes att den intagne hade en strafftid på minst ett och ett halvt års fängelse.

Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för unga

En mycket stor del av dem som lämnar fängelse har inget ordnat arbete. Enligt en studie av Kriminalvården år 2002 hade endast en fjärdedel av de villkorligt frigivna inkomst av arbete eller a-kassa (Kriminalvården 2004). Mot den bakgrunden införde regeringen den första juli 2008 nya regler för åtgärderna Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti och Jobbgaranti för unga²² så att åtgärderna blev mer tillgängliga för personer som frigges från fängelse. Syftet med reformen var att intagna skulle få tillgång till de program och insatser som Arbetsförmedlingen har och som kräver kvalificeringstid, såsom de tre nämnda programmen. Därför beslöt regeringen att tiden i anstalt skulle jämnställas med andra grupperns tid i arbetslöshet.

I Brå:s uppdrag ingår även att följa upp och utvärdera om fängelsedömdas medverkan i arbetsmarknadsåtgärderna Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgarantin och Jobbgarantin för unga underlättat för dem att återinträda på arbetsmarknaden. Nystartsjobb är en rättighet för alla personer som varit arbetslösa en viss tid. En arbetsgivare kan anställa en person och få ett avdrag motsvarande två gånger arbetsgivaravgiften i lika många år som en person varit arbetslös, dock högst fem år för dem som är mellan 26 och 55 år. Den arbetslösa personen måste visa upp ett intyg som styrker tiden i arbetslöshet. För intagna i kriminalvård är det Kriminalvården som utfärdar detta intyg.

²² Förordning (2006:1481) om stöd för Nystartsjobb, förordning (2007:414) om Jobb- och utvecklingsgarantin samt förordning (2007:813) om Jobbgaranti för ungdomar.

Förändringen innebär att de intagna kan få ett Nystartsjobb redan under utslussningen eller i direkt anslutning till den villkorliga frigivningen. De behöver därför inte gå igenom den period av arbetslöshet på sex till tolv månader som sökande normalt måste genomgå. Fängelsevistelsen ersätter i det här fallet karenperioden, och på det sättet kan den intagne efter frigivningen snabbare få möjlighet till Nystartsjobb.

Jobb- och utvecklingsgarantin är ett program för dem som under lång tid stått utanför arbetsmarknaden och syftar till att, under tre faser, stödja personer så att de kan återgå till arbetsmarknaden. Fas 1 är en kartläggnings- och coachningsfas för att bland annat få ett underlag för den fortsatta planeringen för respektive arbetssökande. Fas 2 innehåller insatser såsom praktik eller arbetsträning. Om man inte lyckats få ett arbete inom fas 1 och 2, som totalt består av 450 dagar, kommer man in i fas 3 som innebär sysselsättning hos någon anordnare, det vill säga privata och offentliga arbetsgivare, sociala företag eller ideella organisationer. En sysselsättningsperiod hos en anordnare får pågå högst två år. En person kan ha flera sysselsättningsperioder. Under fas tre kan inga andra insatser användas, till exempel arbetsmarknadsutbildning eller praktik, vilket gör att den arbetssökandes möjligheter att använda Arbetsförmedlingens alla övriga program och insatser starkt begränsas.

Åtgärden Jobb- och utvecklingsgarantin beviljas normalt personer som förbrukat 300 ersättningsdagar i den vanliga arbetslöshetsförsäkringen. Om den sökande avtjänar fängelsestraff och beviljats utökad frigång eller vistelse i halvvägshus räcker det däremot att han eller hon är anmäld som arbetslös hos Arbetsförmedlingen för att få ta del av insatserna i Jobb- och utvecklingsgarantin.

Jobbgaranti för ungdomar ges normalt till personer mellan 16 och 25 år som varit arbetslösa och anmälda hos Arbetsförmedlingen under en sammanhängande tre månaders period. För ungdomar som är frihetsberövade räcker det däremot med att de är anmälda som arbetslösa hos Arbetsförmedlingen.

Få utnyttjade möjligheten det första året

I Brå:s delrapport redovisades att arbetsförmedlarna i landet uppskattade att ett hundratal personer fått någon av de nya åtgärderna under det första året efter reformen. Enligt uppskattningen hade 50 personer fått Jobb- och utvecklingsgarantin, 40 personer Nystartsjobb och 20 personer Jobbgaranti för ungdomar. I stort sett alla som deltagit i åtgärderna gjorde det under den villkorliga frigivningen och inte under utslussningen.

Kriminalvårdens regionjurister, som handlägger ärenden om utslussning från fängelse, bekräftade arbetsförmedlarnas bild att väldigt få personer fått någon av de nämnda åtgärderna under utslussning.

Flera skäl till att åtgärderna använts så lite

Arbetsförmedlarnas förklaringar till att åtgärderna använts så lite följer fem huvudspår. Det första är att arbetsförmedlarna föredrar att använda beprövade arbetsmetoder som lönebidrag, arbetspraktik och Krami²³ då alla inblandade sedan tidigare känner till hur dessa insatser fungerar. Det andra som tas upp är att många som frigges från fängelse har för liten yrkeserfarenhet och för stora problem för att lämna sig för de nya åtgärderna. En del nämnde att ersättningen till arbetsgivaren vid Nystartsjobb först var för låg för att de skulle vara intresserade av att anställa någon som nyss frigivits från anstalt. Ersättningsnivån fördubblades i mars 2009 men möjligen hade förändringen inte fått genomslag då Brå:s studie gjordes (hösten 2009). Några lyfte fram att samarbetet med Kriminalvården inte fungerat riktigt som det borde, vilket bidragit till att kontaktpersonerna inte alltid känner till de nya möjligheterna och inte tar upp dessa alternativ i tid i frigivningsplaneringen. Slutligen uppfattade flera av arbetsförmedlarna att Kriminalvården inte godtar Jobb- och utvecklingsgaranti samt Jobbgaranti för ungdomar som fullvärdig sysselsättning under utslussningsverksamhet. För att bli beviljad utslussning med utökad frigång eller i halvvägshus krävs att den intagne har sysselsättning som motsvarar halvtid.

På Kriminalvårdens huvudkontor framhöll man dock till Brå att dessa åtgärder mycket väl kan ges under utslussning. Åtgärderna kan kompletteras med andra former av sysselsättning så att klienten når upp till en total sysselsättningstid på minst halvtid. Det kan finnas anledning för huvudkontoret att gå ut med tydligare information om detta, eftersom ingen klient hittills fått del av sådana arbetsmarknadsåtgärder under utslussningen.

Brå tog i sin bedömning upp att Kriminalvården och Arbetsförmedlingen skulle behöva analysera vad som kan göras för att öka reformens genomslag. Det skulle dock kräva att deras kunskap om utnyttjandet förbättras. På grund av sekretessbestämmelser registreras i dag inte vilka som får åtgärderna, och det finns inte heller några avidentifierade uppgifter som skulle kunna utgöra grunden för statistik. Enligt Brå:s bedömning måste myndigheterna gemensamt arbeta för att hitta ett sätt att följa upp tillämpningen av de nya arbetsmarknadsåtgärderna.

²³ Krami är ett myndighetsöverskridande samarbete mellan Kriminalvården, landets olika kommuner och Arbetsförmedlingen. Verksamheten riktar sig till personer som har problem med arbetslöshet och kriminalitet och syftar till att underlätta inträdet på arbetsmarknaden.

Enkäter till intagna och deras kontaktpersoner om varför de nya möjligheterna inte utnyttjas

Efter att delrapporten publicerades har Brå gjort ytterligare en mindre studie för att belysa varför arbetsmarknadsåtgärderna använts i så liten utsträckning. Det har skett genom en studie av ett antal intagna som lämnat anstalt för utslussning eller villkorlig frigivning utan att ha ett reguljärt arbete eller arbetsmarknadsåtgärd. Både den intagne och dennes kontaktperson har fått fylla i en enkät med frågor om hur planeringen för arbete gått till och vad som förklarar att personen inte har ett arbete.

Sex anstalter valdes ut att delta i studien.²⁴ På dessa anstalter ombads alla intagna som tillhörde målgruppen att fylla i en enkät. Målgruppen var de som

- var under 65 år,
- hade haft en strafftid på minst tre månader och
- skulle lämna anstalten utan ett arbete eller en utslussningsåtgärd,
- under perioden mitten av januari till mitten av mars 2010.

Dessa intagnas kontaktperson fick också fylla i en enkät.

Svar inkom från 32 intagna och deras kontaktpersoner. Vid en närmare granskning visade det sig att fem av dem hade ett arbete efter frigivning. Det innebär att antalet svarande som uppfyllde kriterierna var 27. Hur stor andel detta är av samtliga som uppfyllde kriterierna går inte att säga, eftersom det inte finns några uppgifter om detta. Men med hänsyn till att närmare 75 procent av dem som frigavs år 2002 inte hade ett lönearbete, kan man utgå från att antalet som uppfyllde kriterierna för att svara var avsevärt högre (Kriminalvården 2004)). Det låga antalet svarande gör att resultaten inte alls kan generaliseras till samtliga som frigives utan arbete. Studien kan ändå vara av värde för att belysa vilken typ av problem som kan vara aktuella och som finns skäl att studera närmare.

Stor andel missbrukare och lågutbildade

De svarande var i genomsnitt 37 år och deras medianstrafftid var 8 månader. Enligt kontaktpersonerna hade 23 av de 27 intagna ett missbruk och missbruket rör i de flesta fall narkotika (ibland i kombination med alkohol). Nästan hälften hade högst grundskola som

²⁴ Urvalet består av anstalterna i Haparanda, Mariestad, Storboda, Tillberga, Västervik Norra och Ystad.

utbildningsbakgrund, en av fyra hade gått gymnasium och övriga hade därutöver andra utbildningar som kompletterade grundskoleutbildningen. Sju av de 27 svarande hade gått en utbildning under tiden i anstalt, tre av dem en arbetsmarknadsutbildning och fyra en gymnasieutbildning.

Brist på kunskap om de nya arbetsmarknadsåtgärderna – både bland de intagna och deras kontaktpersoner

Det som de 27 intagna har gemensamt är att de inte har ett arbete efter frigivning. En rimlig utgångspunkt är att de utgör en central målgrupp när det gäller att få ut information om de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärder. Trots detta är det mycket få av dem som anger att de hört talas om Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti eller Jobbgaranti för ungdomar. Endast tre personer svarar ja på den frågan. Av dem är det en person som anger att han ansökt om en sådan åtgärd. Det tyder på att Arbetsförmedlingen och Kriminalvården har ett stort arbete kvar när det gäller att nå ut med kunskap till de intagna om de nya möjligheterna.

Det som emellertid också framgår är att det inte bara är de intagna som har bristande kunskaper utan även deras kontaktpersoner. Även kontaktpersonerna fick nämligen frågan om de hört talas om Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti eller Jobbgaranti för ungdomar. Av de 27 kontaktpersonerna i undersökningen var det bara 7 som hade det. Även om det är Arbetsförmedlingen som har huvudansvaret för frågorna om arbetsmarknadsåtgärder för villkorligt frigivna, är det ändå viktigt att även kontaktpersonerna känner till vilka möjligheter som finns och kan diskutera med och motivera klienten att försöka utnyttja dem. Mot den bakgrunden är det viktigt att anstaltscheferna i samarbete med Arbetsförmedlingen vidtar åtgärder för att öka kunskapen bland dem som arbetar som kontaktpersoner på anstalterna.

Missbruket oftast orsak till avsaknaden av arbete

Kontaktpersonerna fick i sin enkät svara på frågan vad de uppfattade var orsaken till att deras klient inte hade något arbete. Den dominerande förklaringen som togs upp var klienternas missbruk. Missbruket fanns med som förklaring för drygt två tredjedelar av klienterna. Men det skälet kompletteras ofta med ytterligare något problem som bristfällig utbildning, låg motivation att arbeta, sjukdom och bostadslöshet: ”Den intagna har missbrukat under många år av sitt liv och har sedan flera år tillbaka förtidspension”, ”Missbruk, kriminalitet, ingen yrkesutbildning”, ”Missbruk och tidigare tillfällig anställning avbröts av aktuellt fängelsestraff”.

Bland dem där missbruket anges som det stora hindret kan man urskilja två undergrupper. Den absolut största gruppen vill vid frigivningen ordna upp sin tillvaro, men klarar (i dagsläget) inte av ett vanligt arbete. De har tillsammans med kontaktpersonen planerat sin tillvaro efter frigivningen. En del ska gå missbruksprogram och/eller i samtal, lämna urinprov och dylikt samt ha någon form av mer begränsad sysselsättning. Det kan till exempel handla om en praktik på LP-stiftelsen eller sysselsättning på KRIS. Andra ska försöka skaffa någon form av utbildning.²⁵

En mindre grupp är mer aktivt involverade i ett liv med missbruk och kriminalitet och är vid frigivningen inte motiverade att förändra detta. På frågan vad han tänker göra efter frigivningen svarar till exempel en intagen ”Knarka”. För en annan intagen svarar kontaktpersonen ”Ingenting. Han uppbär socialbidrag och har inget intresse av att sluta missbruka”.

Tuff arbetsmarknad i kombination med svag motivation

Även bland de åtta intagna där kontaktpersonen inte angav missbruk som orsak till avsaknad av arbete, fanns det ett par personer som var missbrukare när de skrevs in i anstalten. Men i de fallen togs inte missbruket upp som skäl till att de inte hade ett arbete. Ett par av dem skulle studera och en skulle praktisera som sömmerska. De övriga visste inte vad de skulle göra efter frigivningen. Enligt kontaktpersonerna berodde avsaknaden av arbete på en kombination av att det generellt är svårt att komma in på arbetsmarknaden för närvarande och att klienten inte var så motiverad att söka arbete.

”Klienten är inte intresserad av att jobba. Plus att det inte finns något jobb.”

”Det är mycket svårt att komma in på arbetsmarknaden nu. Det finns få jobb att söka.”

”Klienten känner sig helt utanför och utesluten från arbetsmarknaden. Har ej arbetat sedan början på 90-talet.”

”Om han blir arbetslös beror det troligtvis på den allmänna lågkonjunkturen. Fängelsedom samt att personen i fråga själv måste agera och vara aktiv i jobbsökandet.”

”Jag tror att han har inställningen att det är ’kört’ då alla arbetsgivare enligt honom tittar i belastningsregistret. Har ingen

²⁵ Dessa svar speglar vad den intagne och kontaktpersonen har för planer för den intagne efter frigivningen. I vad mån den intagne sedan lyckas realisera planerna är inte fokus för denna studie.

direkt drivkraft till att söka jobb/sysselsättning utan menar att det ligger på oss att fixa arbete åt honom---.”

Tre av dessa åtta klienter kände till de nya möjligheterna till arbetsmarknadsåtgärder, men ingen av dem hade talat med en arbetsförmedlare om möjligheterna att delta i någon av Arbetsförmedlingens olika program.

Möte med Kriminalvårdens huvudkontor och Arbetsförmedlingen

Brå deltog under våren 2010 i ett möte med den nationella samverkansgruppen mellan Kriminalvården och Arbetsförmedlingen. Där framgick att Arbetsförmedlingens ambition är att informera alla nyintagna om att det finns en arbetsförmedlare på anstalten, vilken hjälp denne kan ge och vilka möjligheter till arbetsmarknadsåtgärder som finns. Tanken är också att det ska finnas informationsblad om detta på anstalterna.

Arbetsförmedlingen har dock inte haft möjlighet att följa upp om denna information verkligen når ut. De har heller inte legala möjligheter att följa upp i vilken utsträckning villkorligt frigivna får del av arbetsmarknadsåtgärder och vilka effekter de nya möjligheterna till Nystartsjobb, Jobb- och utvecklingsgaranti eller Jobbgaranti för ungdomar. Dessa sekretessmässiga hinder mot att följa upp reformen togs upp av Brå i den första delrapporten. Representanterna från Arbetsförmedlingen angav att Justitiedepartementet, mot bakgrund av problemen, bereder frågan om eventuella ändringar i personuppgiftslagen (april 2010).

Från Arbetsförmedlingens sida framhöll man vikten av att de som lämnar anstalt kan få hjälp att komma (tillbaka) in i arbetslivet genom arbetsmarknadsåtgärder. Deras bedömning var dock att lönebidrag ofta fungerar bättre än nystartsjobb för denna målgrupp. Lönebidrag är ett behovsrelaterat program som ger arbetsgivaren ett avdrag motsvarande den brist på arbetsförmåga som personen har, medan subventionen till arbetsgivaren vid Nystartsjobb inte är lika direkt anpassad till arbetstagarens individuella arbetsförmåga.

På mötet tog Arbetsförmedlingen också upp att en praktikplats, med syfte att personen därefter ska bli anställd på företaget med eller utan något anställningsstöd, ibland kan vara en bättre lösning för den arbetssökande än att använda Jobb- och utvecklingsgarantin. Detta med hänsyn till att det kan vara en snabbare väg in i arbete.

Referenser

- Brå (2007). *Utökad användning av elektronisk fotboja inom Kriminalvården*. Rapport 2007:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2008). *Behandling av narkotikamissbrukare i fängelse*. Rapport 2008:18. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Gaes, Gerald (2008). *The Impact of Prison Education Programs on Post-release Outcomes*.
Tillgänglig på Internet:
<http://www.jjay.cuny.edu/centersinstitutes/pri/pdfs/GaesTheEffectivenessofPrisonEducationPrograms.pdf>
Hämtad i januari 2010.
- Nilsson, Anders (2002). *Fånge i marginalen: uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar*. Dissertation. Stockholms Universitet.
- Nilsson, Petra (2008). *Programeffekter 1992 till 2006*. Working Paper Series 2008:1. Arbetsförmedlingen.
Tillgänglig på Internet:
http://www.ams.se/documents/rapporter/2005/ura05_6.pdf
Hämtad i februari 2010.
- Okeke, Susanna (2005). *Arbetsmarknadsutbildningens effekter för individen*. Ura 2005:6. Solna: Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS)
Tillgänglig på Internet:
http://www.ams.se/documents/rapporter/2005/ura05_6.pdf
Hämtad i januari 2010.
- SCB (2006). *Sysselsättningen i kommuner och län 2004: registerbaserad arbetsmarknadsstatistik*. Serie AM 32 SM 0601
Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2007:1). *Sysselsättningen i kommuner och län 2005: registerbaserad arbetsmarknadsstatistik*. Serie AM 32 SM 0701
Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2007:2). *Sysselsättningen i kommuner och län 2006: registerbaserad arbetsmarknadsstatistik*. Serie AM 32 SM 0702
Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2008). *Sysselsättningen i kommuner och län 2007: registerbaserad arbetsmarknadsstatistik*. Serie AM 32 SM 0801
Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Socialstyrelsen (2006). *Social rapport. 2006*. Stockholm: Socialstyrelsen
Tillgänglig på Internet:
<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2006/9101/2006-111-1.htm>
Hämtad i januari 2010.

Wilson David m.fl. (2000). *A meta-analysis of corrections-based education, vocation, and work programs for adult offenders*.
Journal of Research on Crime and Delinquency, 37(4), 347-368.

Internet

Kriminalvården (2010). *Statistikportalen*
<http://www.statistik.kriminalvarden.se:8080/Portal/backToMain.do>
Data inhämtad i mars 2010.

SCB (2010). *Statistikdatabasen*
<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/start.asp>
Data inhämtad i mars 2010.

Bilagor

Bilaga 1. FRAS-modellen

Modellen som tagits fram för att bestämma en förväntad återfallsrisk för varje individ har specificerats genom en logistisk regressionsanalys. Metoden är lämplig att använda när man har en beroende variabel som endast kan anta två värden, i detta fall återfall i brott/ej återfall i brott. Genom den logistiska regressionsanalysen skattas den inverkan som en uppsättning oberoende variabler har på den beroende variabeln. De oberoende variabler som ingår har valts dels utifrån vad som visat sig påverka återfall i tidigare studier, dels genom manuella tester. Modellen har specificerats på ett registermaterial omfattande samtliga som frigavs från anstalt 1 maj 2001 till 30 april 2002. Vid framtagandet av modellen har halva registermaterialet (n=3 180) använts. Sedan har modellen validerats på den andra halvan (n=3 265). Den slutliga modellen som använts i rapporten är baserad på de nio variablerna i tabell 1.

Tabell 1. Variabler i FRAS-modellen.

Variabel (X)	Regressionskoefficient (α)	Signifikans
Ålder vid frigivning	-0.012	0,000
Högst ett års strafftid i aktuell lagföring	0.796	0,000
Antal brott i aktuell lagföring	0.064	0,000
Antal brott fem år innan aktuell lagföring	0.032	0,000
Antal brott mot trafikbrottslagen fem år innan aktuell lagföring	0.358	0,000
Antal stöldbrott fem år innan aktuell lagföring	0.469	0,000
Rattfylleri som huvudbrott i aktuell lagföring och högst 3 tidigare lagföringar fem år innan aktuell lagföring	-0.226	0,002
Lagförd för brott mot narkotikastrafflagen under de senaste fem åren	0.335	0,000
Sexualbrott som huvudbrott i aktuell lagföring	-0.226	0,000
Konstant (α)	-1.703	0,000

De koefficienter som redovisas ovan är de som erhållits när modellen baserats på hela kontrollgruppen (n=6 445). Utifrån dessa koeff-

ficienter beräknas sannolikheten för att en individ ska återfalla enligt nedanstående formel.

$$\text{sannolikhet} = 1 / 1 + e^{-(\alpha + X1 * \beta 1 + X2 * \beta 2 + \dots + Xk * \beta k)}$$

Den sannolikhet som fås genom formeln är i intervallet 0–1, vilket innebär att den kan tolkas som procentuell risk. Om en individ utifrån beräkningen av ovanstående variabler erhåller värdet 0,5 betyder det alltså att risken att den individen ska återfalla är 50 procent. I tabell 2 nedan redovisas hur väl modellen kategoriserade individerna i materialet i förhållande till det verkliga utfallet. I exemplet har individer med återfallsrisk upp till 50 procent predicerats att inte återfalla och individer med återfallsrisk överstigande 50 procent att återfalla.

Tabell 2. Predicerat och faktiskt återfall inom 12 månader från frigivning. Andelar som predicerats korrekt i procent.

		Predicerat återfall inom 12 månader		Procent korrekt
		Nej	Ja	
Faktiskt återfall inom 12 månader	Nej	2538	716	78
	Ja	937	2254	71
Procent korrekt		73	76	74

Bilaga 2. Sannolikheten att delta i arbetsmarknadsutbildning

Modellen som beräknar sannolikheten för en intagen att delta i arbetsmarknadsutbildning bygger på samma principer som FRAS-modellen som redovisades i bilaga 1 och har således även den tagits fram genom en logistisk regressionsanalys. Beräkningen av sannolikheten för att delta i arbetsmarknadsutbildning används dock enbart som ett hjälpmedel för att matcha en kontrollgrupp till experimentgruppen.

Modellen har tagits fram utifrån datamaterialet som används i rapporten och i tabell 3 redovisas vilka variabler som ingår. Sannolikheten beräknas enligt nedanstående formel.

$$\text{sannolikhet} = 1 / 1 + e^{-(\alpha + X1 * \beta 1 + X2 * \beta 2 + \dots + Xk * \beta k)}$$

Tabell 3. Variabler som påverkar sannolikheten att delta i arbetsmarknadsutbildning.

Variabel (X)	Regressionskoefficient (β)	Signifikans
Yngre än 38 år vid frigivning	0.388	0,000
Minst ett års strafftid i dom	0.775	0,000
Minst 3-årig gymnasial utbildning	0.402	0,001
Löneinkomst eller åtgärdssysselsättning året före fängelsestraffet	0.344	0,001
Konstant (α)	-3.156	0,000

Bilaga 3. Matchning av kontrollgrupp

Matchningen av kontrollgrupp till experimentgruppen har gjorts med hjälp av de två sammanvägda värdena som anger sannolikhet för deltagande i arbetsmarknadsutbildning och sannolikhet för återfall i brott. I det fall att en individ i experimentgruppen kunnat matchas med fler än en individ bland övriga intagna är det slumpen som avgjort vilken kontrollperson som valts. I tabell 4 redovisas de olika stegen i matchningsförfarandet samt hur många personer som matchats per steg. Av denna tabell framgår att 85 procent av de matchade har exakt samma värde på de två matchningsvariablerna.

Tabell 4. Matchningssteg för matchning av kontrollgrupp.

	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Sannolikhet deltagande i YU	Exakt	Klasser om 5 procent	Exakt	Klasser om 5 procent
Sannolikhet återfall	Exakt	Exakt	Klasser om 5 procent	Klasser om 5 procent
Antal matchade personer	466	60	18	6

Bilaga 4. Finns det ett samband mellan arbetssituation och återfall?

Resultaten i rapporten väcker frågan om huruvida det finns ett samband mellan arbetssituation och återfall eller inte. Denna fråga belyses ytterligare nedan. I tabell 5 redovisas den förväntade och faktiska andelen återfall för personerna i experiment- respektive kontrollgrupp uppdelat på arbetssituation året efter fängelsestraffet. Det framgår att de som har lön som största inkomst året efter fängelsestraffet i bägge grupperna återfaller i mindre utsträckning än de som inte har det. Detta är också förväntat utifrån den beräknade återfallsrisken för grupperna, vilket betyder att det inte är slumpmässigt vilka personer som får lön som största inkomst. Dock är det så att de som inte får lön som största inkomst återfaller i den omfattning som är förväntad, till och med i något större utsträckning, medan de som får arbete återfaller i markant mindre utsträckning. Detta gäller för både experiment- och kontrollgrupp vilket ger en antydning om att en förbättrad arbetssituation hänger samman med ett minskat återfall.

Tabell 5. Förväntad och faktisk andel återfall för experimentgrupp och kontrollgrupp utifrån arbetssituation efter fängelsestraffet (procent).

Lön som största inkomst efter fängelse	Grupp (n)	Förväntat återfall	Faktiskt återfall
Nej	Experiment (336)	52	53
	Kontroll (373)	51	53
	<i>Totalt</i>	<i>51</i>	<i>53</i>
Ja	Experiment (214)	35	27
	Kontroll (177)	33	24
	<i>Totalt</i>	<i>34</i>	<i>26</i>

För att ytterligare belysa frågan undersöks hur utvecklingen av arbetssituation hänger samman med återfall. Särskilt intressant är att titta på hur återfallen ser ut för dem som går från att inte ha lön som största inkomst till att ha det och vice versa. Hypotetiskt skulle en förbättrad arbetssituation medföra en minskad andel återfall och en försämrad arbetssituation en ökad andel återfall.

Av tabell 6 nedan framgår att hypotesen verkar stämma i det aktuella materialet. Andelen återfall bland dem som har fått en förbättrad arbetssituation är lägre än förväntad i såväl experiment- som kontrollgrupp. Det omvända gäller för dem som fått en försämrad arbetssituation: de återfaller i större utsträckning än vad som var förväntat. De som har en oförändrat negativ arbetssituation återfaller i stort sett i den utsträckning som var förväntad och de som hade

en oförändrat positiv arbetssituation återfaller i något mindre utsträckning än förväntat. Detta resultat stärker slutsatsen att det finns ett samband mellan arbetssituation och återfall i de studerade grupperna.

Tabell 6. Förväntad och faktisk andel återfall för experimengrupp och kontrollgrupp utifrån utveckling av arbetssituation (andel i procent).

Arbetssituation	Grupp (n)	Förväntat återfall	Faktiskt återfall
Oförändrat negativ	Experiment (296)	53	53
	Kontroll (322)	53	54
Försämring	Experiment (40)	43	53
	Kontroll (51)	35	45
Förbättring	Experiment (111)	39	28
	Kontroll (77)	39	29
Oförändrat positiv	Experiment (103)	30	25
	Kontroll (100)	29	21

Arbetssituationen förbättras inte i tillräcklig utsträckning för att påverka återfall på gruppnivå

Av ovanstående genomgång framgår att det finns ett samband mellan förbättrad arbetssituation och minskat återfall. Mot bakgrund av resultaten i rapporten – att deltagarna i arbetsmarknadsutbildning inte återfaller i mindre utsträckning än en jämförbar kontrollgrupp trots att de förbättrar sin arbetssituation i förhållande till kontrollgruppen – är en rimlig slutsats att andelen vars arbetssituation förbättrats är för liten för att det ska få ett så stort genomslag på experimentgruppens återfall så att det är mätbart i en studie av detta slag.

Hur stor skillnad i arbetssituation hade krävts för ett minskat återfall i brott

Hur många fler i arbete hade då krävts i experimentgruppen än i kontrollgruppen för att det ska finnas en inverkan på återfallsbrottligheten? Frågan är i högsta grad hypotetisk och svaret får bedömas därefter.

Utgångspunkten för den hypotetiska beräkningen är att 53 procent av dem som inte får lön som största inkomstkälla efter fängelsestraffet återfaller i brott och 26 procent av dem som får lön återfaller.²⁶ Det betyder således att om samtliga av dem som deltar i arbetsmarknadsutbildning får arbete skulle 26 procent återfalla och om

²⁶ Detta är de siffror som gäller för kontrollgruppen och är således tänkta att gälla för experimentgruppen i det fall de inte hade erhållit arbetsmarknadsutbildning.

ingen får arbete skulle 53 procent återfalla. I kontrollgruppen har 32 procent lön av arbete som största inkomstkälla efter fängelsestraffet och 68 procent har det inte. Detta ger sammantaget att 44 procent återfaller. Med ett krav på att experimentgruppens återfall ska vara signifikant lägre i statistisk mening ($p < 0,05$) får högst 38 procent av experimentgruppen återfalla, vilket motsvarar 209 individer. Med hjälp av följande ekvation fås det eftersökta gränsvärdet för hur många i experimentgruppen som måste hamna i arbete:

$$0,53y + 0,26x = 209$$

med den givna förutsättningen att:

$$x = 550 - y$$

Lösningen av ekvationen ger svaret att minst 306 individer (56 procent) av experimentgruppen måste få arbete efter fängelsestraffet för att det ska finnas en mätbar inverkan på återfall i brott enligt tidigare angivna förutsättningar. Det innebär alltså att utöver de 214 personer i experimentgruppen som fick arbete skulle ytterligare 92 personer behöva få arbete för att det hypotetiskt skulle finnas en mätbar minskning av återfall i brott.